

Миколаївський національний аграрний університет
Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

Лісова Анастасія Андріївна

УДК 338.1

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ГАРАНТУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ
ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНОЇ ДОВІРИ

Спеціальність 072 – фінанси, банківська справа та страхування
Галузь знань 07 – управління та адміністрування

Подається на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Науковий керівник: Боднар Олена Андріївна, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування

Завідувач кафедру: Сіренко Наталя Миколаївна, доктор економічних наук, професор

Миколаїв — 2021

АНОТАЦІЯ

Лісова А.А. Гарантування фінансової безпеки України в умовах формування суспільної довіри. — Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеню «Магістр» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» у галузі знань 07 – Управління та адміністрування. — Миколаївський національний аграрний університет, Миколаїв, 2021.

Кваліфікаційна робота присвячена обґрунтуванню важливості гарантування фінансової безпеки України в умовах формування суспільної довіри. При написанні роботи були використані загальнонаукові методи дослідження, фундаментальні положення та праці вітчизняних та закордонних науковців щодо фінансової безпеки як основоположного фактору ефективного функціонування держави, напрямки забезпечення економічної безпеки, елементи управління та пріоритетні складові зміцнення фінансової безпеки. У роботі були використані методи дослідження, такі як: теоретичний, емпіричний, статистичний, графічний, порівняльний, які допомогли якісно проаналізувати сутність та стан фінансової безпеки. При дослідженні впливу рівня суспільної безпеки використано емпіричний метод дослідження – опитування респондентів, який допоміг проаналізувати довіру населення до фінансової системи України, виявити рівень відчуття фінансової захищеності.

Досліджено економічну сутність фінансової безпеки держави за думками науковців, на які ми покладались в даній роботі. Надали своє бачення визначенню фінансової безпеки. Схематично зобразили структуру фінансової безпеки, в яку входять: банківська, боргова, бюджетна, валютна, грошово-кредитна безпека та безпека небанківського фінансового сектору. Визначено економічну сутність кожної із складових та їх роль у функціонуванні механізму фінансової безпеки.

Зазначено теоретичні основи суспільної довіри як базису формування фінансової безпеки на основі визначення сутності суспільної довіри. Виявлено значну роль проблеми довіри у теорії нової інституційної економіки, яка передбачає концепцію щодо вирішення проблеми невизначеності, яка виникає внаслідок неповноти інформації та її асиметричного розподілу.

Виділено теорію Ф. Фукуями, яка надає довірі високої позиції та стверджує, що економічні процеси набувають ролі тільки тоді, коли є довіра між владою та населенням. Зобразивши постулати довіри, що дають чітке розуміння сутності довіри, сформулювали основні передумови, які сприяють зниженню частки суспільної довіри. Основними з них вважаємо: великий відсоток криміналізації економіки, розповсюджений «тіньовий» сектор, концентрація корупційних дій в управлінській сфері, рівень залежності України від допомоги інших країн світу, тобто рівень зовнішніх боргових зобов'язань.

Досліджено Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277, на основі яких систематизували методи розрахунку індикаторів фінансової безпеки в межах кожної із складових. Виявлено внесок всіх систем на загальну фінансову безпеку держави та які зміни відбуваються при нестабільному стані досліджуваних показників.

Розраховано абсолютні значення індикаторів структурних систем фінансової безпеки України та здійснено нормування зазначених індикаторів за прийнятою методикою в Методичних рекомендаціях [13]. Визначено, що жодна із систем не знаходиться в оптимальному рівні та досягає точки, чим обумовлено значення індикаторів. Досліджуючи вплив кожного із показників на економічну стабільність держави та послабленням цим суспільної довіри, виявлено недієвість сучасного механізму функціонування фінансової системи та доведено раціональність розробки більш дієвих механізмів.

Обумовлено, що найбільший вплив на фінансову безпеку спричиняє банківський сектор, оскільки саме через банківську систему формується загальна суспільна довіра, що сприяє розвитку економіці держави. Оскільки, в банківській безпеці з семи індикаторів критичний рівень мають чотири, що доводить нестабільність системи, то розробка та впровадження нових механізмів з урахуванням сучасних методик необхідна вже сьогодні. В критичних межах знаходяться важливі індикатори, які несуть загрозу занепаду економіці країни, а саме: частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, рентабельність активів та співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів.

Здійснено моніторинг грошово-кредитної системи, що доводить значення кожного із індикаторів безпеки, що виходять поза межі нормативних значень. Звідси починається безповоротний процес, який загрожує цілісній безпеці економічної системи. Дисбаланс породжує збільшення грошової маси поза банківськими установами, що сигналізує про високий рівень тіньової економіки, тим самим маємо менші надходження до бюджету України.

Проведено опитування респондентів віком від 18 до 65 років, метою якого було визначення рівня довіри до кожного із секторів фінансової системи України, оскільки питання стосувались банківської, боргової, бюджетної, валютної, грошово-кредитної систем та небанківського фінансового сектору.

Доведено прямий вплив суспільної довіри на фінансову безпеку держави. Вагоме значення має довіра до національної валюти. Серед респондентів стабільність національної валюти (гривні) оцінено в 5 балів (при нормі за експертної думки від 8 балів). Показник має критичне значення, його вплив доведений при розрахунку індикаторів фінансової безпеки.

Обґрунтовано необхідність мінімізації загроз до фінансового сектору України за допомогою досягнення високого ступеня довіри та комплексного підходу у формуванні стратегічних планів. Досягнення максимального результату можливе за умов раціонального використання середньо та довгострокових стратегій до оставлених цілей, в яких тактично виставлені завдання для вирішення та прогнозування можливих результатів.

Запропоновано концепт зміцнення фінансової безпеки України, враховуючи усі її системні складові: банківську, бюджетну, валютну, боргову, грошово-кредитну та небанківський фінансовий сектор. В основі концепту закладені заходи, які на нашу думку, сприятимуть стабілізації фінансової безпеки та нададуть їй нового погляду, що надасть поштовх до прогресивного розвитку.

Удосконалено методичні підходи щодо розрахунку індикаторів безпеки фінансового сектору, тому вважаємо за необхідне здійснювати кожні 3 роки перегляд даних, що є середньостроковим періодом до оцінки стану економіки в цілому. Звертаючи увагу на коректність та систематизацію інформації у вигляді звітування перед населенням за відповідний звітний період.

Визначено, який наразі діє механізм формування суспільної довіри та яких наслідків він спричиняє. Обґрунтовано необхідність його модернізації за результатами проведеного опитування респондентів, що свідчить про низький рівень довіри.

Проаналізовано головне завдання Національного банку України щодо забезпечення дієвого банківського нагляду. Досліджена його сутність та раціональність щодо синхронізації із сьогоdnішніми поставленими цілями.

Запропоновано напрями, які дозволять зміцнити суспільну довіру до фінансової безпеки України. За основу виділено чотири послідовні загальні пункти, а саме: систематизація економічних показників, забезпечення відкритості систематизованих індикаторів, розповсюдження інформації через сучасні системи зв'язку та організація зворотного зв'язку. Доведено важливість кожної із складових запропонованих дій та їх функціональність.

Зазначено чинники, через які формується рівень довіри до Національного банку України та обґрунтовано важливість саме монетарної політики, яка спричиняє вплив на всі сфери діяльності та на рівень життя населення. На основі проведеного аналізу виділено напрями, які необхідні для підвищення рівня довіри до монетарної політики, центрального банку та загалом банківської системи.

Сформовано механізм щодо посилення почуття фінансової захищеності у населення, який дасть можливість розширити спектр бачення фінансової безпеки з урахуванням її складових, стимулюватиме зростання довіри серед населення та сприятиме стабільності фінансової безпеки. В основі механізму закладено напрями, які сприятимуть зміцненню фінансової захищеності населення: захист економічних інтересів, посилення кібербезпеки, впровадження контролю за фінансовими операціями та встановлення лімітів.

Обґрунтовано, що запровадження новітніх технологій та неординарних інноваційних ідей допоможе запровадженню сучасних підходів до формування фінансової безпеки.

Ключові слова: фінансова безпека, суспільна довіра, індикатору стану економіки, державне регулювання, інноваційні заходи.

ANNOTATION

Lisova A.A Guaranteeing the financial security of Ukraine in the conditions of formation of public trust. - Qualification work on the rights of the manuscript.

Qualification work for the degree of "Master" in the specialty 072 "Finance, Banking and Insurance" in the field of knowledge 07 - Management and Administration. - Mykolayiv National Agrarian University, Mykolayiv, 2021.

Qualification work is devoted to substantiating the importance of guaranteeing the financial security of Ukraine in the context of building public confidence. The paper were used general scientific research methods, fundamental principles and works of domestic and foreign scholars on financial security as a fundamental factor in the effective functioning of the state, areas of economic security, governance elements and priority components of strengthening financial security. The work used research methods such as theoretical, empirical, statistical, graphic, comparative, which helped to qualitatively analyze the nature and state of financial security. While studying the impact of the level of public safety, an empirical research method was used - a survey of respondents, which helped to analyze the public's trust in the financial system of Ukraine, to identify the level of financial security.

The economic essence of the financial security of the state is investigated according to the opinion of the scientists on whom we have been entrusted in this work. Provided their vision for the definition of financial security. Schematically depicted the structure of financial security, which includes: banking, debt, budget, currency, monetary security and security of the non-banking financial sector. The economic essence of each of the components and their role in the functioning of the financial security mechanism are determined.

The theoretical foundations of public trust are indicated as the basis for the formation of financial security based on the definition of the essence of public trust. The significant role of the problem of trust in the theory of new institutional economics is revealed, which provides for the concept of solving the problem of uncertainty that arises due to the incompleteness of information and its asymmetric distribution.

The article highlights the theory of F. Fukuyama, which gives confidence a high position and asserts that economic processes take on a role only when there is trust between the government and the population. Having depicted the postulates of trust, which give a clear understanding of the essence of trust, formulated the main prerequisites that help reduce the share of public trust. We consider the main

ones to be a large percentage of the criminalization of the economy, the widespread "shadow" sector, the concentration of corrupt practices in the management sphere, the level of Ukraine's dependence on assistance from other countries of the world, that is, the level of external debt obligations.

The methodological recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine were investigated: order of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine dated October 29, 2013 No. 1277, on the basis of which the methods for calculating financial security indicators within each of the components were systematized. The contribution of all systems to the overall financial security of the state is revealed and what changes occur when the studied indicators are unstable.

The absolute values of indicators of the structural systems of financial security of Ukraine have been calculated and the standardization of these indicators has been carried out according to the methodology adopted in the Methodological Recommendations [14]. It is determined that no system is at the optimal level and reaches the point, which determines the value of the indicators. Examining the influence of each of the indicators on the economic stability of the state and the weakening of public trust by this, the ineffectiveness of the modern mechanism of the functioning of the financial system was revealed and the rationality of the development of more effective mechanisms was proved.

It has been determined that the banking sector has the greatest impact on financial security, since it is through the banking system that universal public trust is formed, which contributes to the development of the state's economy. Since in banking security, out of seven indicators, four have a critical level, which proves the instability of the system, the development and implementation of new mechanisms, taking into account modern methods, is necessary today. Important indicators that threaten the country's economy are within critical limits, namely: the share of overdue debt on loans in the total volume of loans provided by banks to residents of Ukraine, the share of foreign capital in the authorized capital of

banks, return on assets and the ratio of long-term (more than 1 year) loans and deposits.

The monetary system was monitored, which proves the value of each of the security indicators that go beyond the normative values. From here begins an irreversible process that threatens the integral security of the economic system. The imbalance gives rise to an increase in the money supply outside banking institutions, which signals a high level of the shadow economy, thereby lower revenues to the budget of Ukraine.

A survey of respondents aged 18 to 65 was carried out, the purpose of which was to determine the level of trust in each of the sectors of the financial system of Ukraine, since the questions concerned the banking, debt, budgetary, currency, monetary systems and the non-banking financial sector.

The direct influence of public trust on the financial security of the state has been proven. The credibility of the national currency is of great importance. Among the respondents, the stability of the national currency (hryvnia) was estimated at 5 points (while the norm, according to expert opinion, is from 8 points). The indicator is of critical importance, its influence has been proven when calculating financial security indicators.

The necessity of minimizing threats to the financial sector of Ukraine by achieving a high degree of trust and an integrated approach to the formation of strategic plans has been substantiated. Achieving the maximum result is possible with the rational use of medium and long-term strategies for the abandoned goals, in which tasks are tactically set for solving and predicting possible results.

The concept of strengthening the financial security of Ukraine is proposed, taking into account all its systemic components: banking, budgetary, foreign exchange, debt, monetary and non-banking financial sector. The concept is based on measures that, in our opinion, will help stabilize financial security and give it a new perspective, which will give impetus to progressive development.

The Methodological approaches to the calculation of financial sector security indicators have been improved, therefore, consider it necessary to revise

the data every 3 years, which is a medium-term period for assessing the state of the economy as a whole. Paying attention to the correctness and systematization of information through reporting to the population for the relevant reporting period.

It has been determined what mechanism of formation of public trust operates and what consequences it entails. The necessity of its modernization is substantiated according to the results of a survey of respondents is substantiated, which indicates a low level of trust.

The main task of the National Bank of Ukraine to ensure effective banking supervision is analyzed. Its essence and rationality have been investigated in synchronization with today's set goals.

The directions are proposed to strengthen public confidence in the financial security of Ukraine. Four consecutive general points are highlighted as a basis: systematization of economic indicators, ensuring the openness of systematized indicators, dissemination of information through modern communication systems and organizing feedback. The importance of each of the components of the proposed actions and their functionality have been proven.

The factors through which the level of trust in the National Bank of Ukraine is formed are indicated and the importance of monetary policy is substantiated, which has an impact on all spheres of activity and on the living standards of the population. On the basis of the analysis, the directions are highlighted that are necessary to increase the level of confidence in monetary policy, the central bank and the entire banking system.

A mechanism has been formed to enhance the feeling of financial security among the population, which will expand the spectrum of the vision of financial security, taking into account its components, will stimulate the growth of confidence among the population and will contribute to the stability of financial security. The mechanism is based on directions that contribute to strengthening the monetary security of the population: protecting economic interests, enhancing cyber security, introducing control over monetary transactions and setting limits.

It has been substantiated that the introduction of the latest technologies and extraordinary innovative ideas will help to introduce modern approaches to the formation of financial security.

Key words: financial security, social trust, indicator of the state of the economy, government regulation, innovative activities

ЗМІСТ

ВСТУП.....	13
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНА КОНЦЕПТЦАЛІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНОЇ ДОВІРИ	16
1.1 Економічна сутність фінансової безпеки держави	16
1.2 Теоретичні основи суспільної довіри як базису формування фінансової безпеки	23
1.3 Методичні підходи до оцінки стану фінансової безпеки України ...	31
Висновки до розділу 1.....	44
РОЗДІЛ 2. МОНІТОРИНГ СТАНУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНОЇ ДОВІРИ	47
2.1 Оцінка індикаторів стану фінансової безпеки України	47
2.2 Вплив рівня суспільної довіри на фінансову безпеку України	64
Висновки до розділу 2.....	77
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНОЇ ДОВІРИ.....	80
3.1 Концепт зміцнення фінансової безпеки України.....	80
3.2 Механізм формування суспільної довіри як базису зміцнення фінансової безпеки України.....	89
Висновки до розділу 3.....	96
ВИСНОВКИ	98
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	102
ДОДАТКИ	107

ВСТУП

Глобалізаційні процеси в світі відрізняються новими викликами та загрозами, що можуть спричинити державам послаблення їх позицій. Економічний сектор найбільш вразливий серед інших сфер, що формують цілісність та конкурентоспроможність держави. Тому фінансова безпека повинна містити ефективні механізми функціонування для мінімізації ризиків та протистоянню загроз.

В сучасних тенденціях значну роль грають інструменти, які держава використовує в своїх механізмах функціонування та позиціонуванні себе як конкурентоспроможної та розвиненої країни. В нашому дослідженні цим інструментом виступає суспільна довіра, оскільки при високому її рівні, держава матиме конкурентні переваги серед інших країн. При тому, що серед великого розгалуження сфер діяльності досить складно досягти високого рівня довіри у населення.

Гарантування фінансової безпеки в умовах формування суспільної довіри обумовлюється тим, що кожен із складових фінансової безпеки повинен мати високий рівень суспільної довіри за якого можливе функціонування могутньої та розвиненої держави. Особливо, з точки зору держави, яка може забезпечити високий рівень життя громадянам, розвинені технології, інноваційні методики управління, то суспільна довіра визначається ключовим фактором при запровадженні будь-яких процесів.

Питання фінансової безпеки та факторів її впливу досліджували такі науковці, як В.І. Соловйов, А.Б. Миколайчук, Т.О. Луцик-Дубова, О.І. Барановський, О.І. Гапонюк, Б.Ю. Кишакевич, В.Т. Шлемко, С.І. Юрій та В.М. Феодосов, М.М. Єрмошенко, Л.А. Некрасенко, О.М. Марченко, В.І. Матвійчук та Р.М. Нешко, А.С. Полторак, М.І. Виклюк та інші. Але питання щодо впливу суспільної довіри на фінансову безпеку України залишилось не дослідженим.

Метою роботи є розроблення напрямів зміцнення фінансової безпеки в умовах формування суспільної довіри на основі наданої оцінки індикаторів

стану фінансової безпеки України та дослідження впливу суспільної довіри на фінансову безпеку.

При досягненні наведеної мети були поставлені та визначені основні завдання, які структурно виділено в роботі:

- визначити економічну сутність фінансової безпеки та теоретичні основи суспільної довіри;
- розглянути методичні підходи до оцінки стану фінансової безпеки України;
- розрахувати на основі методичних підходів індикатори стану фінансової безпеки України;
- дослідити рівень суспільної довіри у населення та її вплив на фінансову безпеку;
- запропонувати концепт зміцнення фінансової безпеки України на основі оцінки стану індикаторів;
- розробити механізм формування суспільної довіри як базису зміцнення фінансової безпеки України.

Об'єктами роботи є фінансова безпека, яка виражена у значеннях індикаторів стану та суспільна довіра населення, яка була проаналізована.

Предметом дослідження є сукупність форм та методів оцінки стану фінансової безпеки та суспільної довіри в Україні, формування їх стійкості та моніторинг стану для підтримання оптимального рівня.

Відповідно суб'єктами у роботі виступають: держава в обличчі органів державної влади, Національний банк України та респонденти, які взяли участь в опитуванні.

При дослідженні теми гарантування фінансової безпеки в умовах формування суспільної довіри методами дослідження постали:

1. Теоретичний метод. Дозволив визначити економічну сутність фінансової безпеки та теоретичні аспекти суспільної довіри.
2. Емпіричний метод. Застосований при проведенні опитування респондентів щодо довіри до фінансової системи України.

3. Статистичний метод. Використаний в опрацюванні інформації щодо стану економічних показників протягом 2018-2020 років.
4. Графічний метод. Надав можливість схематично зобразити концепт зміцнення фінансової безпеки, механізм зміцнення суспільної довіри, напрями зміцнення почуття фінансової захищеності та виділити заходи коригування підходів до оцінки індикаторів фінансової безпеки.
5. Порівняльний метод. Ідентифікували значення показників в різні звітні періоди та співставили їх з проведеними економічними заходами у відповідні періоди.

Інформаційною базою слугували праці вітчизняних та закордонних науковців, статистичні відомості Національного банку України за період 2018-2020 років, Методичних рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277, запроваджені стратегії управління державним боргом 2019-2022 роки Міністерства фінансів України, результати проведеного опитування респондентів.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів та висновків. Загальний обсяг роботи 122 сторінок.

Наведено всього: 25 таблиць, 11 рисунків, 2 формули.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання запропонованого концепту зміцнення фінансової безпеки України, механізму зміцнення суспільної довіри до фінансової системи та системи коригування підходів оцінки стану індикаторів безпеки. Також виділення основних напрямів, які сприятимуть зміцненню почуття фінансової захищеності у населення.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНА КОНЦЕПТЦАЛІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНОЇ ДОВІРИ

1.1 Економічна сутність фінансової безпеки держави

Держави всього світу мають свої механізми, які дозволяють забезпечити оптимальний стан фінансової безпеки та гарантують мінімізацію шансів її занепаду. В економічній структурі, країни мають брати до уваги всі чинники внутрішніх та зовнішніх проявів, адже саме в цій ланці будь-яка зміна може призвести до неминучих подій. Захищеність фінансової системи держави повинна характеризуватись стабільністю, ефективністю та захищеністю. Саме тоді можна стверджувати, що економічна одиниця твердо та впевнено стоїть на економічному ринку.

Сучасні загрози можуть за досить короткий термін знищити фінансову систему держави та призвести до повного краху ланок, на яких тримається весь механізм. Передові країни світу мають аналізувати фінансовий ринок з кожним разом детальніше та глибше, щоб розуміти наслідки та ризики змін. В час великої конкуренції державам пропонувати та використовувати новітні методики щодо безпеки.

Досліджено думки та твердження авторів щодо фінансової безпеки держави, таких як В.І. Соловйов [1], О.І. Барановський [2], А.Б. Миколайчук [3], О.І. Гапонюк [4], Т.О. Луцик – Добова [5], Б.Ю. Кишакевич [6], С. І. Юрій та В. М. Федосом [7], В. Т. Шлемко та І.Ф. Бінько [8], М.М. Єрмошенко [9], Л.А. Некрасенко [10], О.М. Марченко [11], І. О. Ревак [11], Я.Я. Пушак [11], А.І. Сухоруков [12].

Визначення фінансової безпеки держави формувались не одне десятиліття, й, з наукової точки зору, є раціональним залишати для кожного вислову місце в теоретичній свідомості. Ми вважаємо за доцільне згрупувати

деякі з тверджень фінансової безпеки авторів, на які ми покладалися в даній роботі (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 Економічна сутність фінансової безпеки держави

№	Автор	Визначення «Фінансова безпека держави»
1	Соловйов В.І. [1, с.149]	Головний фактор незалежності суверенної держави, на який має вплив зовнішні та внутрішні ланки, що прямо чи опосередковано впливають на фінансовий сектор країни
2	Барановський О.І. [2, с. 6]	Важлива складова частина економічної безпеки держави, що базується на незалежності, ефективності і конкурентоспроможності фінансово-кредитної сфери України, яка відображається через систему критеріїв і показників її стану, що характеризують збалансованість фінансів, достатню ліквідність активів і наявність необхідних грошових і золотовалютних резервів, ступінь захищеності фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин, стан фінансових потоків в економіці, що характеризується збалансованістю і наявністю апробованих механізмів. Якість фінансових інструментів і послуг, що запобігає негативному впливу можливих прорахунків і прямих зловживань на фінансовий стан наявних та потенційних клієнтів
3	Миколайчук А.Б. [3, с.82]	Сукупність соціально-економічних і правових відносин, що забезпечують такий фінансовий стан, при якому виявляється стійкість до зовнішніх загроз і ризиків при раціональному використанні своїх фінансових ресурсів. З іншого боку, систему моніторингу можна визначити як функцію управління, яка передбачає спостереження, збір інформації, її комплексну оцінку і прогноз на основі певної системи взаємоузгоджених показників
4	Гапонюк О.І. [4, с.86]	Важливий компонент національної безпеки країни, від її рівня залежить в цілому благополуччя держави, але задля досягнення найвищого рівня державі необхідно виробити механізм забезпечення єдиного механізму, а також впровадити ефективну інфраструктуру
5	Луцик – Добова Т.О. [5, с. 5]	Комплексне поняття, яке включає в себе бюджетну, боргову, фондову, страхову, кредитну, податкову, валютну, банківську, інвестиційну, монетарну та корпоративну складові
6	Кишакевич Б.Ю. [6, с. 203]	Механізми на макро-, так і на мікрорівні, які полягають у ідентифікації чинників, які впливають на фінансово-господарську діяльність, їх аналізі та побудові системи обмежень, яка б унеможливила або мінімізувала навмисний чи ненавмисний вплив на них

Продовження табл. 1.1

7	Юрій С. І. та Федосом В. М. [7, с. 479]	Захищеність фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин; певний рівень незалежності, стабільності і стійкості фінансової системи країни в умовах впливу на неї зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів, що складають загрозу фінансовій безпеці; здатність фінансової системи держави забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи
8	Шлемко В. Т. та Бінько І.Ф. [8, с.10]	Стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової систем, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання
9	Єрмошенко М.М. [9]	Стан фінансово-кредитної сфери, який характеризується збалансованістю і якістю системної сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних чинників (загроз), здатністю цієї сфери забезпечувати захист національних фінансових інтересів, достатні обсяги фінансових ресурсів для всіх суб'єктів господарювання і населення в цілому — ефективне функціонування національної економічної системи і соціальний розвиток
10	Некрасенко Л.А. [10, с.163]	Основна ланка, за якої тримаються всі системи та підсистеми в країни, тобто являється головним фокусним елементом
11	Марченко О.М. [11, с. 12]	Захищеність фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин
12	Ревак І. О. [11, с. 12]	Достатній рівень фінансової незалежності, стабільності та стійкості фінансової системи країни в умовах впливу на неї зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників, що загрожують національним інтересам у фінансовій сфері
13	Пушак Я.Я. [11, с. 12]	Здатність фінансової системи держави забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та стале економічне зростання
14	Сухоруков А.І. [12, с.73]	Захищеність інтересів держави у фінансовій сфері або такий стан бюджетної, податкової та грошово-кредитної систем, що гарантує спроможність держави ефективно формувати, зберігати від надмірного знецінення та раціонально використовувати фінансові ресурси для забезпечення її соціально-економічного розвитку і обслуговування її фінансових зобов'язань

Джерело: розроблено автором на основі [1]- [12]

На думку В. І. Соловйова, «фінансова безпека держави» являє собою головний фактор незалежності суверенної держави, на який має вплив зовнішні та внутрішні ланки, що прямо чи опосередковано впливають на фінансовий сектор країни [1, с.149], тобто автор трактує безпеку з економічної точки зору та лише частково згадує інші ланки.

Ми погоджуємося з науковою позицією О.І. Гапонюк, адже автор розглядає поняття, що аналізується, досить не звично, а саме – «важливий компонент національної безпеки країни і від її рівня залежить в цілому благополуччя держави, але задля досягнення найвищого рівня державі необхідно виробити механізм забезпечення єдиного механізму, а також впровадити ефективну інфраструктуру» [4, с.86].

Вважаємо дискусійною думку О.М. Марченко щодо сутності фінансової безпеки держави. У понятті «захищеність фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин» тяжко зрозуміти те глибоке значення, що вміщує в себе взагалі безпека [11, с. 12]. Хочемо додати, що безпека в цілому для держав є глобальним питанням, оскільки говорячи про фінансову безпеку, потрібно розуміти вплив світових ризиків та наслідки їх для країни.

Один із перших, хто почав будувати фундамент визначенню та механізму фінансової безпеки країни, є О.І. Барановський. Він надає багато тверджень поняттю «фінансової безпеки держави», зазначає, що багатогранність та підходи до безпеки можуть бути зовсім різними, але кінцевий результат один. Одні з тверджень, представлених в таблиці 1.1:

- важлива складова частина економічної безпеки держави, що базується на незалежності, ефективності і конкурентоспроможності фінансово-кредитної сфери України, яка відображається через систему критеріїв і показників її стану, що характеризують збалансованість фінансів, достатню ліквідність активів і наявність необхідних грошових і золотовалютних резервів, ступінь захищеності фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин, стан фінансових потоків в економіці,

що характеризується збалансованістю і наявністю апробованих механізмів регулювання і саморегулювання;

— якість фінансових інструментів і послуг, що запобігає негативному впливу можливих прорахунків і прямих зловживань на фінансовий стан наявних та потенційних клієнтів, а також гарантує (у разі потреби) повернення вкладених коштів [2, с. 6].

Вивчаючи праці науковця, зробили висновок, що О. І. Барановський дає визначення фінансовій безпеці держави, в залежності від сегмента, де воно розглядається, що на нашу думку, є дуже тактовним та доречним.

Можна погодитись також з думкою авторів В. Т. Шлемко та І. Ф. Бінько, які у своїх роботах стверджують, що стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової систем, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системі та економічному зростанню це і є та сама фінансова безпека держави, за якої будуються механізми її становлення [8, с.10].

Автор Т.О. Луцик-Добова розглядає «фінансову безпеку держави як комплексне поняття, яке включає в себе бюджетну, боргову, фондову, страхову, кредитну, податкову, валютну, банківську, інвестиційну, монетарну та корпоративну складові [5, с. 5], що не розкриває всю сутність даного поняття, а лише розкриває структуру, ілюструючи структурні елементи, які мають в свою чергу багатозначні поняття.

Складові структури, представлені на рис. 1.1, фінансової безпеки держави зазначаються в Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затвердженими Міністерством економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 №1277 [14].

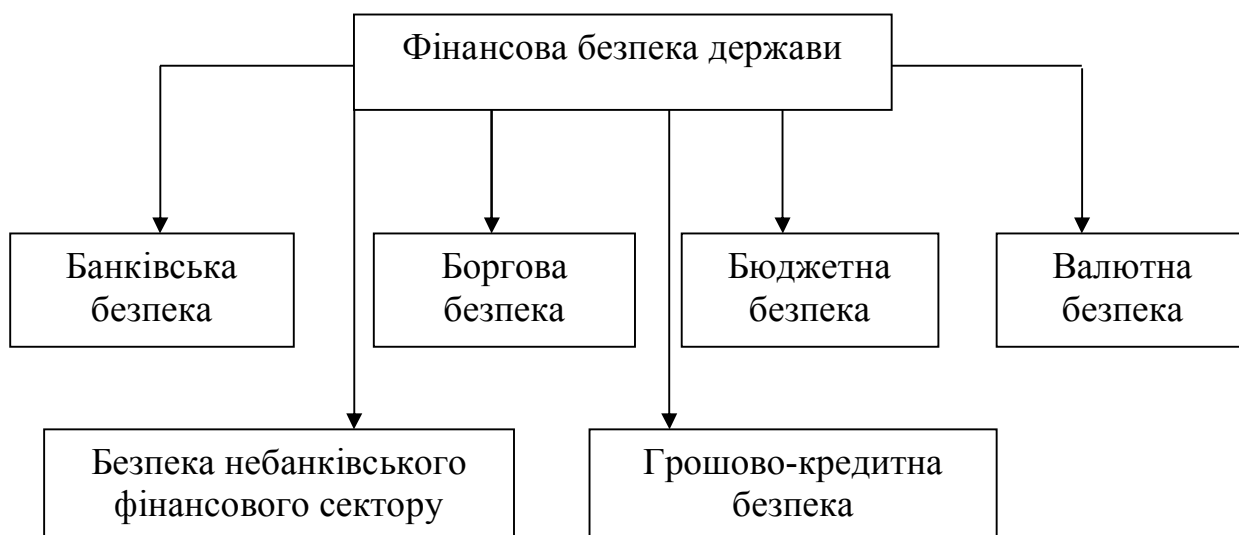

Рисунок 1.1 - Структура фінансової безпеки України

Джерело: розроблено автором на основі [14].

У Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [14] наведено також визначення «фінансової безпеки держави», яке офіційно затверджене та яке вважається основним. Це стан фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків та дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни [14]. Фінансова безпека, у свою чергу, має такі складові:

- банківська безпека - це рівень фінансової стійкості банківських установ країни, що дає змогу забезпечити ефективність функціонування банківської системи країни та захист від зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників незалежно від умов її функціонування;
- безпека небанківського фінансового сектору - це рівень розвитку фондового та страхового ринків, що дає змогу повною мірою задовольняти потреби суспільства в зазначених фінансових інструментах та послугах;
- боргова безпека - відповідний рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування та

ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, достатній для задоволення нагальних соціально-економічних потреб, що не загрожує суверенітету держави та її фінансовій системі;

- бюджетна безпека - це стан забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості державних фінансів, що надає можливість органам державної влади максимально ефективно виконувати покладені на них функції;
- валютна безпека - це стан курсоутворення, який характеризується високою довірою суспільства до національної грошової одиниці, її стійкістю, створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняної економіки, залучення в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи, а також максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках;
- грошово-кредитна безпека - це стан грошово-кредитної системи, що забезпечує всіх суб'єктів національної економіки якісними та доступними кредитними ресурсами в обсягах та на умовах, сприятливих для досягнення економічного зростання національної економіки [14].

Отже, дослідивши економічну сутність фінансової безпеки з'ясовано, що проводили її дослідженні науковці включаючи різні фактори та розглядали проблематику з неординарних позицій, що сформувало наукові твердження сутності фінансової безпеки. Структурні елементи фінансової безпеки є взаємозалежними та водночас самостійними системи, при цьому досліджувати їх стан необхідно індивідуально та розглядати з позицій економічної безпеки.

1.2 Теоретичні основи суспільної довіри як базису формування фінансової безпеки

Особливістю функціонування ланок економічних систем та їх раціональності встановлюється за допомогою довіри суспільства. Інтеграція впливу в процес фінансових структур досить масштабна, так як не звертаючи особливого значення та зневажаючи досліджуваний показник, розсіюється його пріоритетність в державі. Економічно розвинені держави дають інтерпретацію суспільної довіри як один із фундаментальних процесів, завдяки якому держава може показувати себе на міжнародній арені та складати конкуренцію.

Суспільна довіра являє собою впевненість у владних процесах, детінізацію своїх доходів, сплату податків та почуття захищеності у державі. Місія влади - тримати суспільну довіру на максимальному рівні, щоб країна могла розвиватись та виходити на новий рівень розвитку. Звідси випливає зв'язок суспільної довіри з фінансовою безпекою, адже якщо суспільство бути почувати себе фінансово незалежним, а рівень доходів буде лише зростати та задовольняти потреби населення, тоді можна гарантувати економічну стабільність, яка і є запорукою розвитку та захищеності фінансових ланок.

Особливе місце проблема довіри займає у теорії нової інституційної економіки (Р. Коуз, Д. Норт, О. Вільямсон). Дана концепція передбачає, що ситуація у економічному світі, як правило, складна та неоднозначна. У такому випадку вагомим значення набуває проблема невизначеності, яка виникає внаслідок неповноти інформації та її асиметричного розподілу. Тобто, зазвичай сторони, укладаючи ринкову угоду, не поспішають відкривати контрагентам всю інформацію, яка їм доступна. За таких обставин у більше інформованій сторони виникає «моральна спокуса» або «моральний ризик» скористатися своєю перевагою. Менше інформованій стороні доведеться здійснити додаткові трансакційні витрати (наприклад, на пошук

додаткової інформації, розробку складніших контрактів і страхування угод). Проте з підвищенням рівня довіри в економічній системі, такі затрати будуть скорочуватись. У світі асиметричної інформації довіра виступає свого роду каталізатором економічної активності [31].

Суб'єктами суспільної довіри виступає суспільство, і основну частину складають платники податків, споживачі суспільних благ, тобто громадяни, які мають економічні відносини з владою держави на будь-якому рівні.

Згодом, провівши аналіз усіх взаємозалежних ланок, А. Селігмен приходять до висновку, що в сучасну епоху довіра виникає в якості специфічної форми генералізованого обміну, в якості складової частини, властивої суспільству системи безумовних понять, яка регулює не лише сферу неформальних та приватних взаємовідносин, а й більш формальні, публічні та інституційні сфери, такі як державний устрій та економіка [31].

Ф. Фукуяма вважає довіру ключовою характеристикою розвиненого людського суспільства, цінним економічним активом, тобто потенційним джерелом добробуту і стабільності влади. Саме довіра визначає прогрес; вона діє на мікро-, мезо- та макрорівнях суспільного життя [32].

Ф.Фукуяма стверджує, що спонукати людей довіряти один одному на всіх рівнях суспільства вкрай складно і виділяє три постулати довіри, які використовуються в теоріях та активно слугують опорним механізмом при діях (рис. 1.1).

Поглиблюючись у теорію Ф. Фукуями, яка на нашу думку, потребує особливої уваги та займає високу позицію у формуванні поняття довіри протягом століть, можна стверджувати, що економічні процеси набувають ролі тільки завдяки тому, що люди довіряють одне одному (в глобальному сенсі - це довіра між владою на населенням). Так він порівнює досить прості процеси, пояснюючи, що з їх масштабністю суть залишається одна й та сама. Наприклад, позичаючи кошти людина впевнена, що їй їх віддадуть, чи інвестуючи у щось, людина впевнена, що отримає з цього значно більше. Так

працює в цілому вся система. Наприклад, сплата податків у своїй державі тягне за собою впевненість, що ці кошти йдуть на благо суспільства.

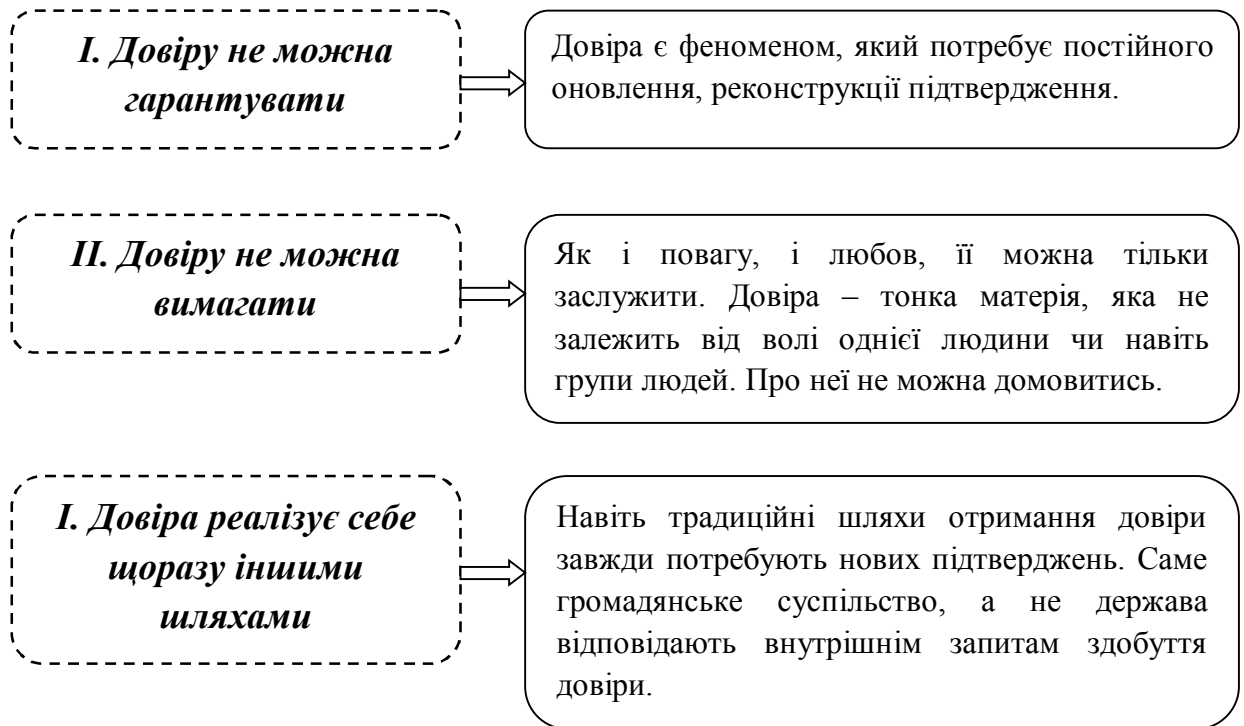

Рисунок. 1.2 - Постулати довіри за Ф. Фукуямою

Джерело: розроблено автором на основі [31].

Інтерпретувавши дану теорію, можна провести міцну паралель, що формуючи програму розвитку кожної із країн, необхідно враховувати показник тінізації економіки, що показує відсоток громадян, які приховують власні доходи у країні та їх не готовність віддавати їх частину до бюджету країни. Тобто, певний відсоток населення не впевнений у діях влади та у раціональності використання сплачених коштів. Довірчі відносини між владою та суспільством, що домінують у житті країни, впливають на формування економічних інститутів. Країни з високим ступенем довіри, з високорозвиненими інститутами посередництва, мають важливі переваги в конкурентній боротьбі на міжнародних глобальних аренах. Вони мають у своєму розпорядженні ефективну політику, захищені фінансові інститути, ефективно політику працевлаштування, тобто являються так званими, світовими гравцями з багажем економічних вигід.

Враховуючи вищесказане, вважаємо, що суспільна довіра слугує зв'язуючою ланкою, яка насамперед формує здорові відносини в країні та сприяє прогресивному розвитку. Та передумовами можуть бути процеси, які на нашу думку, є вагомими у зниженні відсотка суспільної довіри:

1. Відсутність розробленого плану чи цілої дієвої концепції щодо становлення фінансової безпеки в країні.
2. Великий відсоток криміналізації економіки, розповсюджений «тіньовий» сектор, концентрація корупційних дії в управлінській сфері.
3. Недосконалість законодавчої бази, на яку можливо розраховувати.
4. Високий рівень безробіття, що тягне за собою збільшення зростання рівня бідності населення.
5. Антисоціальна політика у сфері приватизації.
6. Рівень залежності України від допомоги інших країн світу, тобто рівень зовнішніх боргових зобов'язань, що можуть містити у собі місце та роль держави на зовнішньому ринку. Звідси впливає ціноутворення експортованого товару.
7. Падіння частки інвестиційних вкладень у пріоритетні сфери для суспільства.
8. Концентрація уваги на менш важливих сегментах, які найменш приносять користі у глобальному аспекті.
9. Залежність України від імпортованих товарів повсякденного споживання.
10. Неврівноважені між собою попит та пропозиція. Адже їх рівень повинен бути пропорціональним, якщо один з показників перевищений, виникає дисбаланс.

Названі передумови для зниження суспільної довіри, на думку авторів, є основними та взаємозалежними один від одного. Якщо один з наведених показників не задовольняє населення країни, можна враховувати, що цілісність системи буде порушено. І привести її до одного із бажаних

позитивних результатів досить складно. На це потрібні розроблені програми, які ефективні в певному проміжку часу, будуть охоплювати всі верстви населення та бути загальноприйнятими, щоб не суперечити інтересам суспільства.

Порогові рівні, що визначають фінансову безпеку країни на даному етапі розвитку, можна охарактеризувати системою загальногосподарських та соціально-економічних показників, що відображають, зокрема:

- гранично допустимий рівень зниження економічної активності населення, обсягів виробництва, інвестування та фінансування тощо, за межами якого неможливий самостійний економічний розвиток країни на інноваційній основі, збереження демократичних основ суспільного ладу, підтримання оборонного, науково-технічного, інноваційного, інвестиційного та освітнього потенціалів країни;
- гранично допустимий рівень зниження рівня та якості життя основної маси населення, за межами якого виникає небезпека виникнення неконтрольованих соціальних, трудових, міжнаціональних та інших конфліктів, створюється загроза втрати найбільш продуктивної частини національної економіки – «людського капіталу»;
- гранично допустимий рівень зниження витрат на підтримку та відтворення природно-екологічного потенціалу, за межами якого виникає небезпека незворотного руйнування природного середовища, втрати життєво важливих ресурсних джерел економічного зростання та значних територій проживання населення, розміщення виробництва і рекреації, нанесення непоправної шкоди здоров'ю нинішнього та майбутніх поколінь та ін. [30].

Для досягнення науково обґрунтованого рівня економічної безпеки необхідне проведення єдиної державної політики, яка була б підкріплена системою скоординованих заходів, адекватних внутрішнім та зовнішнім загрозам, що можуть виникнути в країні. Без якісно розробленої та ефективно реалізованої державної політики із забезпечення економічної

безпеки країни неможливо домогтися виходу з будь-якої кризи, створити ефективні механізми соціального захисту населення та управління економічною ситуацією в країні в цілому та її регіонах. Складовою державної політики повинна бути інтеграція економічної безпеки країни з міжнародною економічною безпекою [30, с.25].

Основну частину фінансової безпеки займає банківський сектор. Банківська система базується на довірі. Це не викликає жодних сумнівів, адже функціонування цієї системи, як і будь-якої економічної (і не тільки) системи, базується на певних відносинах (між Національним банком, банками другого рівня, населенням тощо), а відносини, так чи інакше, повинні будуватися і будуються на взаємній довірі. Таким чином, варто говорити не просто про поняття довіри як чогось абстрактного, й про довірчі економічні відносини, які безпосередньо і формують саме поняття довіри.

Під надійністю банку слід розуміти здатність фінансового інституту чинити опір несприятливим факторам, проте надійність не захищає від вірогідного дефолту. Банк, що має високий рівень надійності, може зіткнутися із сильним впливом негативних і непередбачуваних чинників, які здатні призвести до його банкрутства, тоді як банк із задовільним рейтингом продовжить працювати, оскільки в результаті збігу обставин уникне негативного впливу таких факторів. Також необхідно враховувати політичні ризики [16].

У своїй діяльності фінансові установи тісно взаємодіють між собою, а тому зниження довіри населення та суб'єктів господарювання до однієї з них, може привести до фатальних наслідків для іншої установи.

Як відомо, на рівень довіри населення до банківських установ впливають різні чинники. Виділяємо такі три основні групи чинників впливу на рівень довіри до банківських установ: загальнодержавні (рівень інфляції, програми підвищення рівня фінансової грамотності населення тощо), локальні (репутація, імідж, внутрішня політика фінансової установи та інші),

індивідуальні (компетентність, впевненість у собі, рішучість, відповідальність тощо).

Таким чином, щоб покращити ситуацію в банківській сфері та стабілізувати економіку країни в цілому, погоджуємось з думкою науковців Л.Є. Турчин, А.В. Горденко, що потрібна виважена державна політика з усім комплексом заходів. Для підвищення рівня суспільної довіри науковці розробили дії, на які потрібно звернути особливу увагу:

- відновити суспільну довіру до банків та до банківської системи загалом. Якщо буде досягнуто високий рівень довіри населення до банків України, то буде збільшуватись приплив депозитних вкладень, що приведе до зростання активів банків;
- створити орган захисту прав споживачів фінансових послуг, оскільки в Україні на жоден із органів не покладено функції захисту прав споживачів фінансових послуг (відповідальність надавачів фінансових послуг за порушення прав споживачів практично відсутня; спроможність судової системи щодо швидкого та справедливого вирішення спорів – низька, а роз'яснення вищих судових інстанцій є поодинокими та носять рекомендаційний характер);
- забезпечити розвиток малого та середнього бізнесу в Україні. Необхідно надавати податкові пільги підприємствам, що відкриваються, наукомістким галузям, тим, хто здійснює технічне оснащення, впроваджує нові технології;
- адаптувати законодавчі проекти, що стосуються банків, ближче до європейських для покращення банківських послуг і утворення їх на міжнародному рівні;
- підвищити довіру до гривні шляхом нівелювання девальваційних очікувань суб'єктів ринку, збільшити прогнозованість валютної політики завдяки упередженню ринкових та адміністративних заходів щодо спекулятивних настроїв на валютному ринку, зростанню доларизації та попиту на іноземну валюту, не пов'язаного з

економічною діяльністю й об'єктивними потребами суб'єктів ринку [16];

- здійснювати підтримку державними банками регіональних і загальнодержавних програм, що стимулюють розвиток економіки, самоврядування. Подальше і поступове зняття валютних обмежень, для лібералізації експортно-імпортних операцій та інші заходи;
- відображати на офіційному сайті Національного банку інформацію щодо статистичних показників банківської системи та окремих банків, грошово-кредитної політики регулятора, нових нормативних актів щодо діяльності банківської системи; дублювати у соціальних мережах найбільш важливу оперативну інформацію щодо діяльності НБУ та поточних подій у грошово-кредитній сфері;
- діяти в напрямі того, що економіка України повинна позбутись статусу країни з високим рівнем доларизації, адже рівень доларизації економіки України понад 30 %. Як наслідок, потенційні вкладники банків віддають перевагу зберігати власні вільні кошти у доларах США, а не вкладати на депозити;
- брати до уваги, що важливими чинниками зміцнення довіри повинні стати стабілізація економічної та політичної ситуації в країні, підвищення транспарентності та незалежності Національного банку України, посилення комунікаційної політики монетарного регулятора, розвиток механізму роботи з проблемними банками, підвищення якості управління ризиками та корпоративного управління [15];
- впорядкувати процес розкриття інформації щодо структури власності комерційних банків та посилення відповідальності власників і керівників банків за проведення операцій з пов'язаними особами;
- створити умови для своєчасного відшкодування вкладів у проблемних банках за рахунок Фонду гарантування вкладів фізичних осіб в межах законодавчо затвердженого ліміту за рахунок покращення якості активів банків, оскільки саме через неякісні активи збиткових банків

Фонд не може іноді надавати якісно свої послуги і тим самим знижує довіру клієнтів до системи загалом;

- завершити санацію банківської системи. Очищення банківської системи від проблемних банків, не зважаючи на їх розмір, надсилає наявним та потенційним клієнтам і вкладникам сигнал про серйозність намірів регулятора оптимізувати та зміцнити банківську систему, організувати її роботу на нових, значно більш прозорих принципах. Таким чином, процес санації банківської системи є одним із ключових чинників повернення довіри до неї з боку клієнтів;
- врегулювати рівень комісійних винагород банків згідно принципів «справедливості та раціональності». Варто заборонити банкам надавати рекламу про «нульовий» кредит, який нині є вагомою підставою недовіри до банків [29].

Вважаємо, що комплексне значення цих дій повністю відображає питання суспільної довіри та її стан. За допомогою довершення комплексної програми, яка буде відкритою для населення та вміщувати в собі весь спектр названих вище дій, зможемо спостерігати позитивні дії відносно фінансової безпеки та захищеності в країні, яка має свій вплив на всі верстви населення.

Отже, дослідивши теоретичні основи суспільної довіри як базису формування фінансової безпеки виявили залежність довіри у державних відносинах з населенням та передумови її занепаду. Визначено за думками науковців на які дії необхідно звернути особливу увагу та на що необхідно спиратись при їх запровадженні.

1.3 Методичні підходи до оцінки стану фінансової безпеки України

Розглядаючи фінансову безпеку як базис формування цілісної економічної системи, слід відмітити, що розроблені та функціонуючі методичні підходи займають важливу роль в коректній оцінці стану фінансової безпеки України. Перед тим, як вводити в дію будь-яку програму

щодо покращення та зміцнення існуючої фінансової безпеки, необхідно раціонально вивчити та проаналізувати можливий вплив на результати.

Методичних підходів велика кількість від різних науковців, але кожен з них по-різному трактує свій особливий економічний вплив. Але кожен із них має своє місце в економічній стратегії, і якщо поєднувати між собою розробки авторів, можна дійти до єдиної довершеної методики.

Більшість підходів базуються на власній оцінці за регіонами країни, так як за результатами кожен регіон зі своїми особливостями та економічним становищем по-різному спричиняє вплив на безпеку в глобальному її розумінні. Таким чином, ми погоджуємось із думкою В.І. Матвійчук та Р.М. Нешко стосовно того, що проблема забезпечення фінансової безпеки регіонів України є своєрідною запорукою фінансової безпеки держави в цілому [18, с. 126]. Такий зв'язок пояснюється у роботах А.С. Полторак, через реформу децентралізації, у процесі якої формується ефективне місцеве самоврядування для надання доступних та якісних публічних послуг, становлення інститутів народовладдя, створення життєвого середовища для громадян, узгодження інтересів територіальних громад та держави. Відповідно, якість виконання функцій місцевими органами влади впливає на регіональну податкову політику, формування дохідних частин місцевих бюджетів, доступність страхових послуг та банківських продуктів, інвестиційний клімат у регіоні, рівень життя населення. Все це обґрунтовує необхідність систематичного та оперативного аналізу стану фінансової безпеки регіонів України з метою виділення сильних та слабких місць наявного стану, діагностування можливостей та потенційних загроз [19].

Виклюк М.І. зазначає, що процеси забезпечення фінансової безпеки регіонів та держави в цілому є взаємодоповнювальними та взаємопов'язаними, відповідно [20], тобто якщо ситуація є нестабільною в одному із регіонів, наприклад, в податковому секторі, чи низька інвестиційна привабливість, то ці показники спричиняють вплив на всю країну, так як для стабілізації ці процеси будуть перекриватись за рахунок інших. Тобто, вони

все одно спричиняють значний рівень загрози для всієї системи. Щоб мінімізувати ризики більшого впливу на економіку країни чи ризик втрат найбільших регіонів, потрібно адаптувати кожен із запроваджених методичних підходів з урахуванням особливостей регіонів.

Ми вважаємо за доцільне орієнтуватись на методичні підходи, які були запроваджені в Україні та які діють з урахуванням Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України від 29.10. 2013 р, затверджених Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України №1277 [14].

Останнім часом стає дедалі популярнішим робити висновки про стан економіки окремої держави на основі розрахунку різноманітних міжнародних рейтингів та індексів. Сьогодні міжнародними інституціями розраховується близько тридцяти узагальнюючих показників, які використовуються урядами держав і лідерами бізнесу для формування досконалішої економічної політики та інституційних реформ. Найпопулярнішими серед цих показників є рейтинг конкурентоспроможності (Міжнародний інститут розвитку управління), індекс економічної свободи (The Heritage Foundation & The Wall Street Journal), проект «Doing Business» (група Світового банку), індекс глобалізації (A. T. Kearney & Foreign Policy), індекс глобалізації – КОФ (Швейцарський інститут дослідження бізнесциклів), індекс залучення прямих іноземних інвестицій та індекс потенціалу залучення прямих іноземних інвестицій (Конференція ООН із торгівлі та розвитку – UNCTAD) та інші [21, с.66].

На думку В. Мартинюка [21], проаналізувавши його роботу, така тенденція має свої недоліки, адже всі показники зводяться до світового рівня та місця кожної із держав, тобто оцінка відбувається за таких же самих індикаторів, не враховуючи різні фактори із держав, що являють собою різні економічні властивості. Тому, можна зробити висновок, що виникає процес суб'єктивізму. Автор стверджує, що дуже важливим є наукове обґрунтування та застосування на практиці інтегрального показника економічної безпеки

держави, який комплексно відображатиме стан вітчизняної економіки, і допоможе оперативно відслідковувати тенденції його зміни та міг би з успіхом використовуватися замість існуючих міжнародних рейтингів та індексів [21, с.67].

Вважаємо влучною думку О. І. Барановського, який в своїй науковій діяльності, досліджуючи та розробляючи методологічні основи стану фінансової безпеки, надає важливість принципам, які зазначені на рис. 1.2.

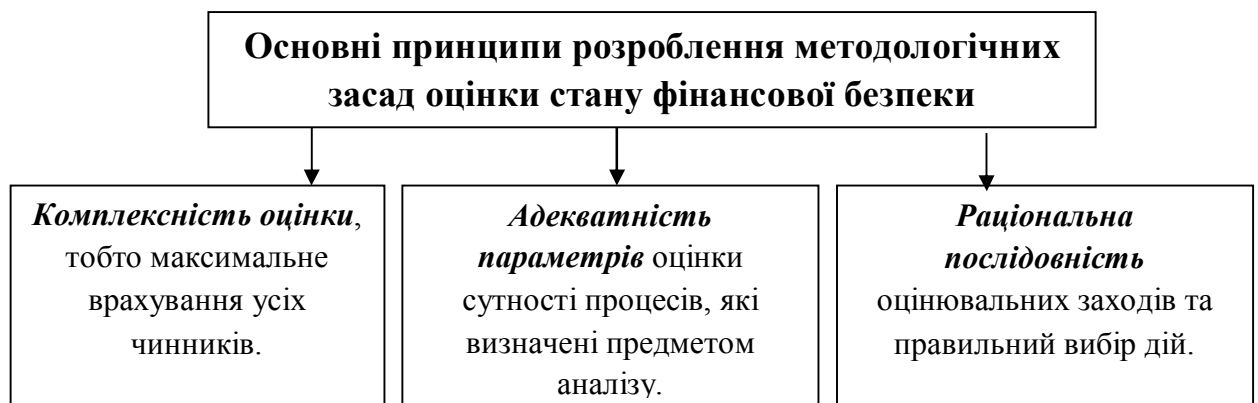

Рисунок 1.2 - Основні принципи розроблення методологічних засад при оцінці стану фінансової безпеки

Джерело: сформовано автором на основі [22] та [23].

Сформовані принципи у рис.1.2 коротко, але чітко передають важливість дослідження та на що потрібно звернути увагу. Так, наприклад, комплексність оцінки дає розуміння, що якщо не врахувати один фактор, який тим чи іншим чином стикається та впливає на рівень фінансової безпеки, то методологію можна вважати не ефективною та не точною. Адекватність параметрів вміщує в своїй сутності те, що оцінку процесів потрібно прирівнювати з тими, що визначені у предметі аналізу та слугують базисом. Якщо допуститись помилки в даному параметрі, методологію також можна вважати недостовірною, так як воно спричинить на весь аналіз. На третій принцип потрібно звернути особливу увагу. Адже правильній вибір послідовності дій надає методологічним засадам обґрунтованості та

визначеності. Раціональність послідовності слугує планом, який потрібно на початку дослідження ретельно максимізувати з науковим параметром та отриманням результату.

Моделі фінансової безпеки в Україні розробляються протягом всього існування самостійної держави, і за думками науковців, які висвітлені в їх наукових працях, можна дійти висновку, що для дієвості системи захисту необхідно дослідити як безпеку інших країн, так і міжнародні всебічно прийняті системи фінансової безпеки. За прикладом країн з розвинутою економікою, можна робити аналіз, проводити паралелі та підлаштовувати під наші системи. Також цим можна досягти мінімізації помилок окремих областей. Тобто проаналізувавши моделі країн, дивлячись на їх результати, які отримують протягом десятиліть, можливо за короткий час розробити міцну модель, не забуваючи тим самим про досвід України та її становлення в ряді самостійних країн. Кожна держава має свої особливості, на які потрібно спиратись у наукових обґрунтуваннях.

Для оцінки стану фінансової безпеки науковці пропонують до застосування різні методи, серед яких найпоширенішими є метод таксономії, експертні оцінки, аналіз макропоказників та їх подальше порівняння з еталонними даними, однак, з урахуванням особливостей фінансової безпеки регіонів, необхідно розробити методичний підхід та інструментарій, застосування яких дозволило б охарактеризувати рівень фінансової безпеки регіонів, сформувані місце (ранг) регіону, яке він посідає серед всіх інших областей України, виділити проблемні компоненти забезпечення фінансової безпеки певного регіону у відповідному періоді дослідження. Для оцінки стану фінансової безпеки регіонів України, їх подальшого порівняння, виділення проблемних аспектів, можливостей та потенційних загроз у розрізі областей, запропоновано методичний підхід до моніторингу стану фінансової безпеки регіонів, який, на відміну від нині застосовуваних, дозволяє оперативно визначати стан фінансової безпеки областей України, виокремлювати специфічні для певного регіону загрози та резерви для

подальшого застосування цієї інформації у процесі зміцнення стану фінансової безпеки певного регіону [19].

Через методичні підходи до оцінки рівня фінансової безпеки формується стратегія, за якою країна формує подальші свої дії та планує з певними проміжками часу їх реалізацію. Тому, до вибору методичного прогнозування необхідно підходили з наукової точки зору та наукового обґрунтування кожного із сегментів, врахувати, яким чином вони здійснюють вплив, чи були застосовані раніше, наслідки заподіяних факторів. Проводиться повний аналіз усіх ланок фінансової безпеки, що спричиняють базисну модель та діють на основі того, що в державі використовується при забезпеченні та функціонуванні економіки.

Загальноприйнятими та встановленими індикаторами стану фінансової безпеки України були визначені ряд показників, які затверджені у Методичних рекомендаціях розрахунку рівня економічної безпеки України від 29.10.2013 р. №1277 [14]. Дані методичні рекомендації були розроблені з метою національної безпеки, адже як було сказано вище, економіка складає основу безпеки всієї держави та визначають перелік основних індикаторів стану економічної системи України, також алгоритм розрахунків, який використовується при оцінці її стану.

Узагальнюючи індикатори визначення стану фінансової безпеки варто, розподілити їх за структурою та поділити за секторами: банківська безпека, безпека небанківського фінансового ринку, боргова безпека, бюджетна безпека, валютна безпека та грошово-кредитна. Виділяючи кожен сектор окремо, наведемо в таблицях узагальнені формули для розрахунку (табл.12-17).

Банківська безпека є досить розгалуженою сферою діяльності в Україні, про що свідчить велика кількість банківських установ. Тому її контроль стає дедалі складніший та вплив на фінансову безпеку зростає, чим свідчать значення економічних показників.

Таблиця 1.2 Індикатори стану безпеки банківської системи в
Україні

Сектор 1: Банківська безпека	
Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, %	
$\frac{LA_0}{LA} \times 100\%$	LA_0 - прострочена заборгованість за кредитами, млн. грн LA - кредити надані, млн. грн
Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %	
$\frac{LAC}{RDC} \times 100\%$	LAC - кредити, надані резидентам, млн. грн RDC - депозити, залучені депозитними корпораціями від резидентів, млн. грн
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	
$\frac{FC}{BC} \times 100\%$	FC - іноземний капітал у статутному капіталі банків, млн. грн BC – статутний капітал банків, млн. грн
Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів	
$\frac{LA_{1-5} + LA_{>5}}{RD_{1-5} + RD_{>5}}$	LA_{1-5} - кредити, надані резидентам строком від 1 до 5 років, млн. грн $LA_{>5}$ - кредити, надані резидентам строком понад 5 років, млн. грн RD_{1-5} - депозити, залучені від резидентів строком від 1 до 5 років, млн. грн $RD_{>5}$ - депозити, залучені від резидентів строком понад 5 років, млн. грн
Рентабельність активів, %	
$\frac{BP}{AV_a} \times 100\%$	BP - банківський прибуток після оподаткування, млн. грн AV_a - середня вартість банківських активів, млн. грн
Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, %	
$\frac{AL}{L_{st}} \times 100\%$	AL – ліквідні активи, млн. грн L_{st} - короткострокові зобов'язання, млн. грн
Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, %	
$\frac{BA_5}{BA} \times 100\%$	BA_5 - обсяг активів п'яти найбільших банків за розмірами активів, млн. грн BA - активи банків, усього, млн. грн

Джерело: узагальнено автором на основі [14].

Наведені індикатори у таблиці 1.2 дозволяють оцінити безпеку банківського сектору в країні, тим самим зробити її комплексний аналіз, на

рівня країни. Для детальнішої інформації чи поділу на регіони, дані розрахунки потрібно зробити у відповідних регіонах та виявити, де слабкі місця. Тоді можна оцінити досліджуваний сектор та розробляти відповідну стратегію в залежності від результатів аналізу.

Небанківський фінансовий сектор досить масштабний в Україні, та включає страховиків, кредитні спілки, фінансові компанії та лізингодавців. Регулювання сектору небанківських фінансових послуг здійснюється з метою захисту прав та інтересів споживачів, рівного доступу до фінансових послуг, додержання учасниками ринку фінансових послуг вимог законодавства, контролю за прозорістю та відкритістю ринку. Національний банк розробляє та впроваджує нові регуляції виходячи з кращих міжнародних стандартів та практик [24].

Таблиця 1.3 **Індикатори стану безпеки небанківського фінансового сектору**

Сектор 2: Безпека небанківського фінансового сектору	
<i>Рівень проникнення страхування (страхові премії до ВВП), %</i>	
$\frac{GIP}{GDP} \times 100\%$	GIP - валові страхові премії, млн. грн GDP - ВВП, млн. грн
<i>Рівень капіталізації лістингових компаній, % ВВП</i>	
$\frac{CSE}{GDP} \times 100\%$	CSE – грошова оцінка капіталу, що обертається на фондових біржах у вигляді акцій, млн. грн
<i>Рівень волатильності індексу Першої фондової торговельної системи (далі - ПФТС), кількість критичних відхилень (-10 відсотків)</i>	
$\sum_{t=1}^T K_i$	$K_i = \begin{cases} 0, T_p & \text{ПФТС} \geq 90\% \\ 1, T_p & \text{ПФТС} < 90\% \end{cases} \quad T_p \text{ ПФТС} = \frac{\text{індекс ПФТС}_T}{\text{індекс ПФТС}_{t=1}}$ де t – кожна п'ятниця періоду
<i>Частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя), %</i>	
$\frac{IP_3}{IP} \times 100\%$	IP_3 - обсяг надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній (крім страхування життя), млн. грн IP - загальний обсяг надходжень страхових премій, млн. грн

Джерело: узагальнено автором на основі [14].

В табл. 1.3 виділені індикатори стану небанківського фінансового сектору, а саме: рівень проникнення страхування, рівень капіталізації лістингових компаній, рівень волатильності ПФТС та частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій.

Індикатори стану безпеки боргового сектору (табл. 1.4) визначають на якому рівні у звітному періоді знаходиться боргова система та який вплив спричиняє на фінансову безпеку України.

Таблиця 1.4 Індикатори стану безпеки боргового сектору

Сектор 3: Боргова безпека	
<i>Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, %</i>	
$\frac{SD}{GDP} \times 100\%$	<i>SD</i> - обсяг державного та гарантованого боргу, млн. грн <i>GDP</i> - ВВП, млн. грн
<i>Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, % ВВП</i>	
$\frac{GED \times AR_{UAN}}{GDP} \times 100\%$	<i>GED</i> – обсяг валового зовнішнього боргу, млн. доларів США <i>AR_{UAN}</i> - середній курс гривні до долара США
<i>Середньозважена дохідність облігацій внутрішньої державної позики (далі - ОВДП) на первинному ринку, %</i>	
$\frac{\sum_{n=1}^N IB}{n}$	<i>IB</i> – дохідність облігацій внутрішньої державної позики на первинному ринку <i>n</i> - кількість періодів
<i>Індекс EMBI (Emerging Markets Bond Index) + Україна</i>	
Середньозважений серед єврооблігацій України до прибутковості облігацій Казначейства США	
<i>Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, %</i>	
$\frac{RA}{GED} \times 100\%$	<i>RA</i> - обсяг офіційних резервних активів, млн. доларів США <i>GED</i> - обсяг валового зовнішнього боргу, млн. доларів США

Джерело: узагальнено автором на основі [14].

Аналізуючи загалом боргову систему у сучасних умовах науковці В.В. Мартиненко та І. О. Замота [25] стверджують, що державний борг виступає одним із ключових чинників, який впливає на розвиток. Боргове

навантаження значно загострює соціально-економічні процеси в країні, а надмірне залучення коштів і нерациональність їх використання створюють загрозові тенденції та виклики як перед борговою безпекою, так і перед фінансовою системою загалом. Розгляд заборгованості держави як загрози фінансовій безпеці дає змогу виокремити врахування цих боргів, що є елементами економічної системи. На стан боргової безпеки суттєво впливають щорічні операції у сфері державного кредиту, тобто одержання нових позик і умов їх надання, з одного боку, а з іншого – виплата процентів і величина погашення. Державний борг має властивість до накопичення, складається з боргів минулих років та новостворених, що перешкоджає ефективному управлінню борговим навантаженням на населення та призводить до послаблення економічної безпеки [25].

Таблиця 1.5 Індикатори стану безпеки бюджетного сектору

Сектор 4: Бюджетна безпека	
<i>Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, %</i>	
$\frac{SB_d}{GDP} \times 100\%$	SB_d - дефіцит державного бюджету, млн. грн GDP - ВВП, млн. грн
<i>Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління, % ВВП</i>	
$\frac{SA_d - CB_d}{GDP} \times 100\%$	SA_d – дефіцит сектору загальнодержавного управління, млн. грн. CB_d - дефіцит зведеного бюджету, млн. грн
<i>Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %</i>	
$\frac{CB_r}{GDP} \times 100\%$	CB_r - доходи зведеного бюджету, млн. грн
<i>Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, %</i>	
$\frac{SB_s + SB_r}{SBR} \times 100\%$	SB_s - обслуговування державного боргу, млн. грн SB_r - погашення державного боргу, млн. грн

Джерело: узагальнено автором на основі [14].

Згідно дослідженням О.В. Проказюк припускається, що бюджетна безпека характеризує фінансові умови, виражені у обсягах бюджетних

ресурсів і принципах їх формування та розподілу, за яких забезпечується здатність держави й суспільства до самозбереження та розвитку. Змістовно це поняття виявляється у співвідношенні бюджетних коштів і сумарних потреб реципієнтів таких ресурсів. За формою прояву бюджетна безпека виявляється в системі оцінок, що характеризують її рівень у динаміці й відносно оптимального значення індикаторів [26].

Джерела загроз бюджетної безпеки – це умови та фактори, які призводять до деформації бюджетної системи. Існує багато деструктивних обставин, які впливають на забезпечення бюджетної безпеки та ефективність бюджетної політики держави. Всі фактори ризику можна згрупувати за певними класифікаційними ознаками [26].

З погляду Б.І. Іличок на глобальну національну економіку, валютна безпека — це такий стан курсоутворення, який створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняного експорту, безперешкодного припливу в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи, а також максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках. Основним індикатором валютної безпеки є обмінний курс національної валюти [27].

Саме тому, валютна безпека має вплив на цілісність фінансової безпеки та визначає ряд прогнозованих загроз, що можуть вплинути на ситуацію. Іноземна валюта в Україні займає вагому частку при здійсненні фінансових операцій, дослідження її переважання над національною валютою дають змогу оцінити ризики та розробити дії щодо їх мінімізації.

Таблиця 1.6 Індикатори стану безпеки валютного сектору

Сектор 5: Валютна безпека	
Індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США, середній за період	
$\frac{AR_{UAN\ n}}{AR_{UAN\ n-1}} \times 100\%$	$AR_{UAN\ n}$ - офіційний курс національної грошової одиниці до долара США у поточному періоді, середній за період $AR_{UAN\ n-1}$ - офіційний курс національної грошової одиниці до долара США у відповідному періоді попереднього року, середній за період
Різниця між форвардним і офіційним курсом гривні, грн	
$AR_{UAN\ f\ n} - FC_{UAN\ f\ n}$	$AR_{UAN\ f\ n}$ - офіційний курс національної грошової одиниці до долара США, станом на кінець періоду $FC_{UAN\ f\ n}$ - форвардний курс національної грошової одиниці до долара США, станом на кінець періоду
Валові міжнародні резерви України, місяців імпорту	
$\frac{IR}{AIL}$	IR - міжнародні резерви України, млн. дол. США AIL - середньомісячний рівень імпорту, млн. дол. США
Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів, %	
$\frac{LA_{f\ c}}{LA} \times 100\%$	$LA_{f\ c}$ - кредити, надані резидентам у іноземній валюті, млн. грн LA - кредити, надані резидентам, млн. грн
Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти, млрд. доларів США	
$\frac{BP}{AV_a} \times 100\%$	BP - банківський прибуток після оподаткування, млн. грн AV_a - середня вартість банківських активів, млн. грн
Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, %	
$\frac{AL}{L_{st}} \times 100\%$	AL - ліквідні активи, млн. грн L_{st} - короткострокові зобов'язання, млн. грн
Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, %	
$C_{sp} - C_{bp}$	C_{sp} - обсяг валюти, проданої населенню, млрд. доларів США C_{bp} - обсяг валюти, купленої банками в населення, млрд. доларів США
Рівень доларизації грошової маси, %	
(переказні депозити в іноземній валюті, млн. гривень + інші депозити в іноземній валюті, млн. гривень + цінні папери, крім акцій в іноземній валюті, млн. гривень) / грошова маса (M3) x 100	

Джерело: узагальнено автором на основі [14].

В табл. 1.6 наведений порядок розрахунку індикаторів стану валютної безпеки, що дає змогу надати оцінку її стабільності та навести динаміку змін для запобігання критичності показників, що вплинуть на фінансову безпеку України.

Таблиця 1.7 Індикатори стану безпеки грошово-кредитному секторі

Сектор 6: Грошово-кредитна безпека	
<i>Питома вага готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси (M_0/M_3), %</i>	
$\frac{M_0}{M_3}$	M_0 - готівкові кошти в обігу поза депозитними корпораціями, млн. грн M_3 - грошовий агрегат (грошова маса), млн. грн
<i>Різниця між процентними ставками за кредитами, наданими депозитними корпораціями у звітному періоді, та процентними ставками за депозитами, залученими депозитними установами (крім Національного банку), відсоткових пунктів</i>	
$LA_{\%} - RD_{\%}$	$LA_{\%}$ - процентні ставки за кредитами, наданими резидентам, % $RD_{\%}$ - процентні ставки за депозитами, залученими депозитними корпораціями від резидентів, %
<i>Рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами, наданими депозитними корпораціями (крім Національного банку) в національній валюті, відносно індексу споживчих цін, відсоткових пунктів</i>	
$LA_{\%сер} - CPI$	$LA_{\%сер}$ - середньозважена процентна ставка за кредитами, наданими депозитними корпораціями (крім Національного банку) в національній валюті, % CPI - індекс споживчих цін (до відповідного періоду попереднього року)
<i>Частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, у загальній структурі кредитів, наданих резидентам</i>	
$\frac{LA_{hh}}{LA} \times 100\%$	LA_{hh} - споживчі кредити, надані домогосподарствам LA - кредити, надані резидентам, млн. грн
<i>Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів (скорегований на курсову різницю), %</i>	
$\frac{\frac{LA_{>5fc}}{AR_{UAN n}} + LA_{UAN}}{AR_{UAN n=1} / AR_{UAN n=1}} \times 100\%$	$LA_{>5fc}$ - кредити, надані в іноземній валюті на термін понад 5 років LA_{UAN} - кредити, надані в національній валюті понад 5 років
<i>Загальний обсяг вивезення фінансових ресурсів за межі країни, млрд. доларів США</i>	

Джерело: узагальнено автором на основі [14].

Порівнюючи поняття «фінансова безпека», «грошово-кредитна безпека», О.Д. Рожко та Р.М. Алексанян [28] виходять зі співвідношення категорій «фінанси» і «кредит», які є тісно пов'язаними, але категорія «фінанси» є ширша за своїм змістом та включає кредитні відносини. Також, враховуючи, що грошово-кредитну політику поділяють на вузьку і широку, яка включає валютну та інфляційну політику, тому її слід визнати складовою фінансової безпеки. Зважаючи на те, що грошово-кредитна політика здійснює потужний вплив на економічні процеси у державі, виникає необхідність у дослідженні основних індикаторів оцінки безпеки грошово-кредитного сектору. Перелік показників оцінки стану грошово-кредитного сектору є досить великим. Незаперечним є вплив на рівень фінансової безпеки будь-якої держави розміру грошової маси, яка характеризує сукупність усіх грошових коштів, що перебувають у розпорядженні фізичних та юридичних осіб [28].

Отже, дослідивши методичні підходи до оцінки стану фінансової безпеки України узагальнено розрахунок індикаторів в межах кожної із систем: банківської, валютної, боргової, бюджетної, грошово-кредитної та небанківського фінансового сектору. Також виявлено їх вплив на загальну економічну безпеку держави, що слугують гарантом стабільності.

Висновки до розділу 1

Отже, проаналізувавши теоретичну концептуалізацію фінансової безпеки України в умовах формування суспільної довіри можемо зробити висновки:

1. З'ясовано, що фінансова безпека, абсолютно аргументовано, має неабияку важливість для кожної з країн, як на місцевому рівні, так і на більш глобальному. Дослідивши структуру, бачимо багато взаємозалежних складових, на яких тримається економіка країни.

2. Проаналізовано, що структура фінансової безпеки має такі складові: банківська безпека, боргова безпека, бюджетна безпека, валютна безпека, безпека небанківського фінансового сектору, грошово-кредитна безпека. Всі структурні елементи є самостійними ланками, але будь-які зміни в кожній із них, несуть за собою наслідки у всіх інших.

3. На основі аналізу літературних джерел запропоновано авторське визначення поняття фінансової безпеки, яку розглядаємо як самостійну частину складової економічної безпеки держави, вимірювання якої можливе за допомогою фінансових інструментів, які ілюструють збалансованість діючого механізму та показують рівень захищеності фінансової системи країни на глобальному її рівні.

4. Визначено сутність суспільної довіри, як впевненість у владних процесах, детіназцію своїх доходів, сплату податків та почуття захищеності у державі. Пояснюючи тим самим зв'язок її із фінансовою безпекою країни через впевненість громадян до владних процесів зростає економічна стабільність, яка є запорукою захищеності фінансових ланок.

5. Досліджено постулати Ф.Фукуями з поясненнями їх сутності. Основним чином саме довіра визначає прогрес на мікро-, мезо- та макрорівнях суспільного життя, тому їх важливість визначається як ключовою характеристикою людського суспільства.

6. Наведено передумови, які сприяють зниженню частки суспільної довіри та мають прямий вплив на фінансову безпеку держави. При забезпеченні та урахуванні загроз, спричинених на досліджені сфери постає можливість досягти високого рівня суспільної довіри.

7. Більшість підходів до оцінки стану фінансової безпеки загалом базуються та поділяються на власній оцінці за регіонами країни, так як існує ряд факторів, через які вплив кожного регіону по-різному впливає на національну безпеку в глобальному розумінні.

8. При формуванні стратегії фінансової безпеки держави, необхідно враховувати ряд чинників. Важливість складають такі чинники як, досвід

країни з початку її становлення як самостійної держави та методи, які вже застосовувались, спричинені наслідки та міжнародний досвід країн. Саме через міжнародний досвід можна побачити та проаналізувати всі сегменти, які були недоглянуті, та на що звернути увагу застосовуючи передові технології. Особливої уваги потребують країни з розвиненою економікою, так як основу розвитку складає саме економічна складова.

9. Наведено індикатори оцінки стану кожного із секторів фінансової безпеки: банківська безпека, безпека небанківського фінансового сектору, боргова безпека, бюджетна безпека, валютна безпека та грошово-кредитна. Доведено важливість кожного із секторів на основі досліджених систем та думок науковців, які досліджували безпеку в своїх роботах.

РОЗДІЛ 2. МОНІТОРИНГ СТАНУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНОЇ ДОВІРИ

2.1. Оцінка індикаторів стану фінансової безпеки України

В системі державних відносин з іншими країнами займає щільне місце стан безпеки фінансового середовища, адже економічна складова, як вже досліджувалось та було аргументовано в першому розділі, є однією з головних сегментів, які впливають на державну політику та державне регулювання. Коректно та правильно оцінити стан фінансової безпеки в Україні можна через Індикатори фінансового стану безпеки, які розроблялись для кожного сектору окремо.

У Методичних рекомендаціях розрахунку рівня економічної безпеки України від 29.10.2013 р. №1277 [14] виділені індикатори та показаний алгоритм розрахунку, який ми узагальнили та систематизували в першому розділі. Представлені формули дають змогу розрахувати абсолютні значення індикаторів, але для кожного з них у Методичних рекомендаціях [14] затверджені вагові коефіцієнти для розрахунку субіндексів економічної безпеки та інтегрального показника економічної безпеки. Нормування індикаторів здійснюється за затвердженою формулою, представленою у вигляді лінійної функції.

Виділено 3 типи нормування індикаторів: В та С, змішаний тип. Нормування індикатора за типом С здійснюється для показників, які є стимуляторами за типом В навпаки – дестимуляторами, та для кожного типу діють свої значення, затверджені у Методичних рекомендаціях, та поділяються на ліву та праву частину. В залежності від типу, обираємо для розрахунку відповідну йому формулу та значення. Так для нормування індикаторів за типом В відповідає дана лінійна функція:

$$y_{ij} \left\{ \begin{array}{l} 1, x_{ij} < x_{\text{опт}} \\ 0,8 + 0,2 \frac{(x_{\text{здв}} - x_{ij})}{(x_{\text{здв}} - x_{\text{опт}})}, x_{\text{опт}} \leq x_{ij} < x_{\text{здв}} \\ 0,6 + 0,2 \frac{(x_{\text{нездв}} - x_{ij})}{(x_{\text{нездв}} - x_{\text{здв}})}, x_{\text{здв}} \leq x_{ij} < x_{\text{нездв}} \\ 0,4 + 0,2 \frac{(x_{\text{небезп}} - x_{ij})}{(x_{\text{небезп}} - x_{\text{нездв}})}, x_{\text{нездв}} \leq x_{ij} < x_{\text{небезп}} \\ 0,2 + 0,2 \frac{(x_{\text{крит}} - x_{ij})}{(x_{\text{крит}} - x_{\text{небезп}})}, x_{\text{небезп}} \leq x_{ij} < x_{\text{крит}} \\ 0,2 \frac{x_{\text{крит}}}{x_{ij}}, x_{ij} \geq x_{\text{крит}} \end{array} \right. \quad (2.1)$$

де x_{ij} - значення і-го індикатора в період j ;

y_{ij} - нормоване значення індикатора x_{ij} .

Нормування індикатора за типом С здійснюється за такою формулою:

$$y_{ij} \left\{ \begin{array}{l} 0,2 \exp\left(\frac{x_{ij} - x_{\text{крит}}}{n_i}\right), x_{ij} < 0 \wedge x_{ij} < x_{\text{крит}} \\ 0,2 \frac{x_{ij}}{x_{\text{крит}}}, 0 < x_{ij} < x_{\text{крит}} \\ 0,2 + 0,2 \frac{(x_{ij} - x_{\text{крит}})}{(x_{\text{небезп}} - x_{\text{крит}})}, x_{\text{крит}} \leq x_{ij} < x_{\text{небезп}} \\ 0,4 + 0,2 \frac{(x_{ij} - x_{\text{небезп}})}{(x_{\text{нездв}} - x_{\text{небезп}})}, x_{\text{небезп}} \leq x_{ij} < x_{\text{нездв}} \\ 0,6 + 0,2 \frac{(x_{ij} - x_{\text{нездв}})}{(x_{\text{здв}} - x_{\text{нездв}})}, x_{\text{нездв}} \leq x_{ij} < x_{\text{здв}} \\ 0,8 + 0,2 \frac{(x_{ij} - x_{\text{здв}})}{(x_{\text{опт}} - x_{\text{здв}})}, x_{\text{здв}} \leq x_{ij} < x_{\text{опт}} \\ 1, x_{\text{опт}} < x_{ij} \end{array} \right. \quad (2.2)$$

де x_{ij} - значення і-го індикатора в період j ;

y_{ij} - нормоване значення індикатора x_{ij} .

n_i - константа згладжування, для кожного індикатора визначається окремо експертним шляхом.

Дані формули були систематизовані та введені в таблицю Excel для точності розрахунків. Перехід від абсолютних до нормованих значень

індикаторів дозволяє вимірювати індикатори за шкалою від 0 до 1 або у відсотках: 0 відповідає 0%, 1 - 100%. Таким чином, отримане нормоване значення індикатора характеризує своєю величиною ступінь наближення до оптимального значення 1 [14].

Переходимо до визначення рівня безпеки секторів фінансової безпеки та порівнюємо їх з нормативними значеннями в період з 2018 р. по 2020 р., які були затверджені у Методичних рекомендаціях розрахунку рівня економічної безпеки України від 29.10.2013 р. №1277 [14].

Аналізуючи банківську безпеку України за даними, представленими Національним банком України, звертали увагу на всі фактори, які могли вплинути тим, чи іншим чином на зміну індикаторів. Дестабілізуюча зміна будь-якого із факторів спричиняє негативні наслідки у стані безпеки (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 Абсолютні значення індикаторів стану безпеки банківської системи в Україні в період з 2018-2020 рр.

Індикатор	Станом на:		
	01.01.2021 р.	01.01.2020 р.	01.01.2019 р.
Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, %	41,00	48,34	52,85
Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %	70,34	90,67	115,02
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	35,55	38,08	43,24
Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів	3,9	4,1	3,76
Рентабельність активів, %	2,44	4,26	1,69
Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, %	86,82	94,35	93,52
Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, %	60,75	49,3	44,5

Джерело: розраховано на основі даних [14],[23].

Перший індикатор показує, яка частина простроченої заборгованості за кредитами в загальному їх обсязі. За 2018 - 2020 рр. маємо тенденцію до зменшення, що дає в загальному позитивний результат. Але показник має критичний рівень. В Методичних рекомендаціях встановлено, що

оптимальне значення для показника є 2%, а критичний рівень при значенні 7% і вище. За рахунками отримано, що цей показник в 2020 році сягає 41%. Досліджуючи тенденцію, дотримуємось думки, що стабілізація рівня заборгованості дається країні складно, доцільне якісне розроблення та впровадження політики в банках.

Співвідношення банківських кредитів та депозитів є другим досліджуваним індикатором. Його оптимальним значенням є рівень від 90 до 100%. Критичним для банківської системи є розмір індикатора, який менший 50%. В табл 2.1 представлено, що за період 2018-2020 рр. співвідношення банківських кредитів та депозитів має середнє значення, але має тенденцію до зменшення. В 2020 році порівняно з 2018 роком показник втратив 44,68 в.п., тобто майже половину. Якщо надалі за 2021-2022 роки не будуть спрямовані дії на покращення, то показник матиме критичний рівень та спричинить загрозу для банківської системи.

Третій показник рівня банківської безпеки в Україні визнає, яку частку займає іноземний капітал у статутному капіталі банків. Оптимальне значення є від 15 до 25%, при такому стані буде діяти баланс, та інтереси національної валюти не втрачатимуться. Нами було виявлено, що даний показник знаходиться в критичному стані. За останні 3 роки спостерігаємо зменшення показника. Для досягнення оптимального рівня потрібно продовжувати впровадження в дію заходів щодо зменшення частки іноземного капіталу.

Четвертим визнаним показником у Методичних рекомендаціях є співвідношення довгострокових кредитів і депозитів. Оптимальне значення - до 3%. Досліджуючи розмір показника, виявили, що банки втрачають довіру населення, оскільки зменшились вклади власних коштів та кількість кредитів. За дослідженням А.С. Полторак [22] оптимальне значення показника спостерігається у 2013 році, що склало 1,76%. Як показано в табл 2.1 за останні 3 роки показник сягає 4%.

За п'ятим індикатором досліджується рентабельність активів. Оптимальним його значенням є 1-1,5%. В 2018 році показник був в межах

норми, за останні 2 роки він збільшився до 2,44%. Найкритичнішим було значення у 2019 році, яке сягало більше 4%.

Встановлюється НБУ і шостий показник стану безпеки банківської системи - співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, який має бути наближеним до 1. Останні роки показник був на належному рівні, в 2020 спостерігаємо зниження до значення 87%, але стан не є критичним, що вказує на ефективність виконання зобов'язань.

Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи включає в себе банківські установи, які за рейтингом у 2020 році посіли лідируючі позиції з розмірів активів: Приватбанк (386,9 млрд грн), Укрексімбанк (192,5 млрд грн), Укргазбанк (142,7 млрд грн), Райффайзен Банк Аваль (111,5 млрд грн), Альфа-Банк (97,5 млрд грн), що загалом становить 60% усіх активів банків.

Таблиця 2.2 Нормовані значення індикаторів стану безпеки банківської системи в Україні в період з 2018-2020 рр.

Індикатор	Станом на:		
	01.01.2021 р.	01.01.2020 р.	01.01.2019 р.
Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України	0,03	0,03	0,03
Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті	1,0	1,0	0,93
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків	0,58	0,48	0,31
Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів	0,15	0,15	0,16
Рентабельність активів	0,62	0,99	0,92
Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань	0,83	1,0	0,92
Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи	0,20	0,41	0,19

Джерело: розраховано на основі даних [14] та таблиці 2.1.

Велика кількість дослідників дотримуються думки, що саме банківська система формує економічну систему в країні та показує реальні результати діяльності. Тобто вплив банківської системи в цілому на безпеку економічної системи має один з найбільших впливів з-поміж усіх систем. Наразі

відбуваються зміни у механізмі функціонування банківської діяльності, що спричиняє не стійку ситуацію в досліджуваному секторі. Так, з семи індикаторів в критичному стані знаходяться 4 (додатки А-В). Це частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, рентабельність активів та співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів. За даними напрямками є потреба розробки плану оптимізації.

Наступним досліджуваним сектором виступає небанківський фінансовий сектор. В Україні він досить поширений та різноманітний, але для аналізу безпеки взято 4 показники, які в загальному обсязі показують ступінь захищеності та рівень проникнення небанківського середовища в життя населення (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 Абсолютні значення індикаторів стану безпеки небанківського фінансового сектору в Україні в період з 2018-2020 рр.

Індикатор	Станом на:		
	01.01.2021 р.	01.01.2020 р.	01.01.2019 р.
Рівень проникнення страхування (страхові премії до ВВП), %	1,25	1,27	1,39
Рівень капіталізації лістингових компаній, %	0,05	0,12	0,00
Рівень волатильності індексу Першої фондової торговельної системи (далі - ПФТС), кількість критичних відхилень (-10 відсотків)	1,00	1,00	1,00
Частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя), %	12,44	12,87	13,84

Джерело: розраховано на основі даних [14], [23].

Першим показником у дослідженні стану безпеки небанківського сектору є рівень проникнення страхування. В Україні ринок страхування є незначним за обсягом активів та за рівнем споживання страхових послуг. Показник проникнення (Insurance Penetration ratio), що визначається як співвідношення обсягу залучених страхових премій до ВВП, становить 1,3%

(з них "non-life" – 1,2%). Для порівняння, у Європі – 5,0%, в середньому у світі – 6,1%. Лідерами за цим показником страхування у світі є Великобританія, Японія та Франція [33].

На ринок страхування також впливає рівень життя населення, тому як на добровільне страхування у населення не вистачає коштів. Якщо розглядати ринок страхування та його оптимізацію, потрібно брати до уваги більшість показників за рівнем життя.

Другий індикатор, що характеризує рівень капіталізації лістингових компаній, знаходиться на критичному рівні (майже нульовому).

Рівень волатильності індексу Першої фондової торговельної системи (далі - ПФТС) в період з 2018 по 2020 рр. знаходиться на однаковому рівні, не відображає зміни відносно досліджуваної системи.

Четвертим індикатором є визначення частки надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій. За досліджуваний період лідируючі позиції мали страхові компанії: ТАС, Оранта, УПСК. Частка цих страховиків в загальному обсязі надходжень лише зростає. Одним із факторів, з чим це пов'язано, значне зменшення страховиків на ринку, тим самим найбільші страховики випереджають нових.

Таблиця 2.4 Нормовані значення індикаторів стану безпеки небанківського фінансового сектору в Україні в період з 2018-2020 рр.

Індикатор	Станом на:		
	01.01.2021 р.	01.01.2020 р.	01.01.2019 р.
Рівень проникнення страхування (страхові премії до ВВП)	0,25	0,25	0,28
Рівень капіталізації лістингових компаній	0,00	0,00	0,01
Рівень волатильності індексу Першої фондової торговельної системи (далі - ПФТС), кількість критичних відхилень (-10 відсотків)	0,80	0,80	0,80
Частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя)	0,77	0,74	0,68

Джерело: розраховано на основі даних [14] та таблиці 2.3.

Досліджуючи нормовані значення безпеки небанківського фінансового сектору, можна дійти висновку, що загалом вся система знаходиться в критичному стані (додатки Г-Ж). Це спричиняє небезпеку фінансовій системі в цілому. Небанківський фінансовий сектор потребує подальшої модернізації на більш нову систему, адаптовану під інші сфери населення. Можливо використати закордонний досвід країн, які змогли за короткий термін вивести небанківське фінансовий сектор на новий прогресивний рівень.

Боргова безпека є третім сектором фінансової безпеки, який розглядаємо, як відповідний рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування та ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, достатній для задоволення нагальних соціально-економічних потреб, що не загрожує суверенітету держави та її фінансовій системі [14].

Таблиця 2.5 Абсолютні значення індикаторів стану боргової безпеки в Україні в період з 2018-2020 рр.

Індикатор	Станом на:		
	01.01.2021 р.	01.01.2020 р.	01.01.2019 р.
Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, %	51,9	52,38	52,3
Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, % ВВП	71,6	78,5	87,8
Середньозважена дохідність облігацій внутрішньої державної позики (далі - ОВДП) на первинному ринку, %	16,4	17,8	15,2
Індекс ЕМВІ (Emerging Markets Bond Index) + Україна	562	568	571
Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, %	22,9	20,78	18,15

Джерело: розраховано на основі даних [14], [23].

Боргова безпека України в цілому характеризується зовнішнім боргом перед іншими організаціями, країнами. В період з 2018-2020 рр, зовнішній борг становить 59,1 % загальної суми державного боргу (табл. 2.5). Нормоване значення цього показника кожна країна визначає для себе окремо, тому за цим показником оцінюється можливість погашення боргу в

оптимальний період, максимальна користь з отриманих коштів в борг та перетворення їх в активи, які будуть працювати на благо країни. Порівняно з іншими країнами в Україні частка зовнішнього боргу значно переважає саме в Україні, тоді як в інших країнах цей показник не перевищує 40-45% (додатки К-М). Щодо державного внутрішнього боргу, то дані показники є співставними [34].

Міністерство фінансів України (далі – Мінфін) розробляє кожні три роки середньострокову стратегію управління державним боргом, оскільки в Україні з моменту її становлення незалежності, це питання залишається проблемним.

У середньостроковій стратегії управління державним боргом на 2019-2020 рр. визначено основні цілі управління [34]:

1. Збільшення частки державного боргу у національній валюті.
2. Продовження середнього строку до погашення та забезпечення рівномірного графіка погашення державного боргу.
3. Залучення довгострокового пільгового фінансування.
4. Продовження встановлення міцних взаємовідносин з інвесторами та подальше удосконалення політики управління державним боргом.

Таблиця 2.6. Нормовані значення індикаторів стану боргової безпеки в Україні в період з 2018-2020 рр.

Індикатор	Станом на:		
	01.01.2021 р.	01.01.2020 р.	01.01.2019 р.
Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП	0,36	0,35	0,35
Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП	0,20	0,18	0,16
Середньозважена дохідність облігацій внутрішньої державної позики (далі – ОВДП) на первинному ринку	0,13	0,12	0,12
Індекс ЕМВІ (Emerging Markets Bond Index) + Україна	0,54	0,53	0,22
Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу	0,24	0,21	0,18

Джерело: розраховано на основі даних [14] та таблиці 2.5.

Одним з важливих показників для України в борговій безпеці є номінація боргу в розрізі валют. За статистикою на кінець травня 2019 року, державний борг у національній валюті становить всього 33%, тоді як в доларах США - 48%, що на 15 в.п. більше [34].

Тому однією із стратегічних цілей є збільшення частки державного боргу у національній валюті, що значно мінімізує рівень небезпеки для України. Дана ціль являє собою розширення ринку боргових цінних паперів у національній валюті та зниження валютних ризиків, у т.ч. через зменшення доларової частки у борговому портфелі України шляхом випуску ОЗДП в інших іноземних валютах.

Наступною системою фінансової безпеки є бюджетний сектор, який в Методичних рекомендаціях [14] характеризується як стан забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості державних фінансів, що надає можливість органам державної влади максимально ефективно виконувати покладені на них функції [14].

В досліджуваному секторі аналіз проводиться на основі чотирьох індикаторів, які відображають специфіку діяльності у бюджетному секторі, та до чого спричиняє бюджетна політика (табл.2.7).

Таблиця 2.7 Абсолютні значення індикаторів стану безпеки бюджетного сектору в Україні в період з 2018-2020 рр.

Індикатор	Станом на:		
	01.01.2021 р.	01.01.2020 р.	01.01.2019 р.
Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, %	-2,01	-2,09	-1,66
Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління, %	-1,17	-0,67	-0,21
Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, % ВВП	30,4	31,15	33,28
Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, %	51,4	47,12	37,84

Джерело: розраховано на основі даних [14], [23].

Перший показник є надзвичайно важливим не тільки для бюджетної безпеки, але і має вплив на макроекономічні чинники. Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП показує наскільки є ефективною та дієвою фіскальна політика держави, як фіскальна політика впливає на загальний фінансовий стан та на обсяги внутрішнього попиту. Оптимальним є значення від -2% до 3%. В період з 2018 по 2020 рр. індикатор знаходиться в оптимальному стані, але у 2020 році приближається до критичного рівня (табл. 2.7).

Другим індикатором є дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління. Показник є загальноприйнятим для всіх країн, яким на розвиток чи інші цілі необхідне кредитування у МВФ. Оптимальне значення - 0 та приближенні значення до 0. Якщо виникають відхилення, тоді досліджують причини їх виникнення та розглядається, чи є вони перешкодою для отримання кредитних ресурсів.

Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет є третім індикатором бюджетної безпеки. Його оптимальне значення від 25 до 28%. В Україні протягом трьох досліджуваних років показник має критичний розмір. Цей показник дає змогу проаналізувати рівень централізації фінансової системи країни, перерозподіл фінансових ресурсів через державну систему фінансів на економічні одиниці. Показник має оптимальний розмір (2020 р. – 30,4%), що є меншим за критичний (37%).

Щодо четвертого індикатору стану бюджетної безпеки України, то його визначаємо відношенням обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету. В Україні досліджуваний показник перевищує 50%, тоді як перевищення за 16% характеризує критичний стан державного боргу та потребує негайного впровадження політики щодо оптимізації.

Досліджуючи індикатори стану безпеки бюджетного сектору (табл. 2.7-2.8) можемо зауважити, що лише два показники мають оптимальний рівень (відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП,

дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління). Розмір інших двох показників вказують на необхідність розроблення плану оптимізації у короткострокову перспективу, оскільки прослідковується негативна динаміка за цими показниками (додатки Н-

Таблиця 2.8 Нормовані значення індикаторів стану безпеки бюджетного сектору в Україні в період з 2018-2020 рр.

Індикатор	Станом на:		
	01.01.2021 р.	01.01.2020 р.	01.01.2019 р.
Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП	1,0	1,0	1,0
Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління	1,0	1,0	0,96
Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет	0,77	0,72	0,57
Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету	0,06	0,07	0,08

Джерело: розраховано на основі даних [14] та таблиці 2.7.

Пріоритетним напрямом бюджетної політики має бути концепція управління державним боргом, заснована на використанні таких заходів, як поглиблення взаємодії з інвесторами, розширення співпраці з МФО та урядами іноземних держав щодо пільгового фінансування, робота уряду щодо покращення рейтингу України як позичальника [35].

Ще одним сектором фінансової безпеки є валютний, який Методичних рекомендаціях [14] визначається як стан курсоутворення, який характеризується високою довірою суспільства до національної грошової одиниці, її стійкістю, створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняної економіки, залучення в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи, а також максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках [14]. В основі розрахунку валютної безпеки закладено 6 індикаторів, які визначають її стан, ступінь захищеності валютного ринку та його суб'єктів.

Таблиця 2.9 Абсолютні значення індикаторів стану безпеки валютного сектору в Україні в період з 2018-2020 рр.

Індикатор	Станом на:		
	01.01.2021 р.	01.01.2020 р.	01.01.2019 р.
Індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США, середній за період	101,76	100,32	102,27
Різниця між форвардним і офіційним курсом гривні, грн	-0,123	-0,056	-0,022
Валові міжнародні резерви України, місяців імпорту, місяців імпорту	2,9	3,8	3,5
Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів, відсотків, %	41,3	40,1	42,8
Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти, млрд. доларів США, млрд. доларів США	-1,1	-1,2	-1,5
Рівень доларизації грошової маси, %	29,1	28,8	29,2

Джерело: розраховано на основі даних [14], [23].

Першим індикатором оцінки стану валютної безпеки є індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США, який в період з 2018 по 2020 рр. вагомо не змінюється та залишається у своїй допустимій нормі (табл. 2.9). Але протягом останніх років відбувається знецінення національної валюти, що спричиняє нестабільність у всіх інших секторах фінансової безпеки, особливо в банківській системі.

Другим індикатором є різниця між форвардним і офіційним курсом гривні, який протягом досліджуваного періоду знаходиться на критичному рівні. Причиною цього є знецінення національної валюти, яке призводить до порушень валютної безпеки, які складно відновити.

Значення третього індикатора є у задовільному стані (2,9), що вдвічі менше оптимального значення (5). Індикатор встановлює валові міжнародні резерви України, які визначаються у місяцях імпорту.

Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів відображається в четвертому індикаторі оцінки стану валютної безпеки. В Україні протягом останніх трьох років значення є більшим за 40%, що сигналізує про надкритичний рівень. Оптимальним є значення до

20%. Якщо рівень наближається до 50%, це потребує екстреного проведення політики щодо зменшення кредитів в іноземній валюті. Це є свідченням, що довіра населення до національної валюти зовсім не стійка. Це має істотний вплив на валютну безпеку України, що матиме відголоси у всіх секторах фінансової системи. Отже, можемо зробити висновок, що фінансова безпека буде знаходитись на межі краху.

П'ятий індикатор відображає різницю купленої та проданої валюти у населення. Оптимальне значення визначається ближче до 0. У період з 2018 по 2020 рр. показник має задовільне значення, оскільки обсяг купленої валюти перевищує продану. Але нормовані значення все ж таки відображають критичність та необхідність оптимізації.

Останнім індикатором стану валютної безпеки є рівень доларизації грошової маси. Оптимальне значення визначається не більше 15%, тоді як перевищення його за 30% є критичним. В Україні за досліджуваний період 2018-2020 рр. значення досягає майже 30%, що безумовне спричиняє негативний вплив на фінансову безпеку всією держави та її макроекономічних показників.

Таблиця 2.10 Нормовані значення індикаторів стану безпеки валютного сектору в Україні в період з 2018-2020 рр.

Індикатор	Станом на:		
	01.01.2021 р.	01.01.2020 р.	01.01.2019 р.
Індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США	1,0	1,0	1,0
Різниця між форвардним і офіційним курсом гривні	1,0	1,0	0,99
Валові міжнародні резерви України, місяців імпорту	0,76	0,63	0,85
Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів, відсотків	0,49	0,52	0,46
Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти, млрд. доларів США	0,95	0,97	0,85
Рівень доларизації грошової маси, відсотків	0,26	0,28	0,25

Джерело: розраховано на основі даних [14] та таблиці 2.9.

Нормовані значення валютної безпеки (табл. 2.10 та додатки С-У) також свідчать про недосконалість функціонування усієї валютної системи, що головним чином спричинено недовірою населення до національної валюти. При мінімізації ризиків впливу інших чинників неможливим буде усунути усі чинники впливу, адже спочатку при запровадженні програми оптимізації потрібно буде провести ряд дій щодо посилення довіри у населення. Як свідчить практика попередніх років, у короткостроковому періоді досягнення цих цілей неможливе, потрібно розробляти та впроваджувати політику у довгостроковому періоді.

Останньою сферою у дослідженні фінансової безпеки держави є грошово-кредитна система. В Методичних рекомендаціях затверджено її поняття як стан грошово-кредитної системи, що забезпечує всіх суб'єктів національної економіки якісними та доступними кредитними ресурсами в обсягах та на умовах, сприятливих для досягнення економічного зростання національної економіки [14]. В кожній із систем важливо передбачити загрози, які можуть виникнути та спричинити негативні наслідки. Грошово-кредитна система складається із готівкової складової, процентних ставок вже наданих кредитів та депозитів, частки споживчих кредитів і тд.

В першому розрахованому значенні визначили за допомогою грошових агрегатів M_3 та M_0 , визначили питому вагу готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси. В період з 2018 по 2020 рр. значення показника знаходиться практично в межах одного значення, в середньому 27%, що спричиняє негативний вплив на систему (табл.2.11). Тобто майже третина готівки обертається поза банками і не контролюється відповідними організаціями, що збільшує недовіру до банківської системи у населення, оскільки обирає розрахунок готівковими коштами.

В другому індикаторі розраховуємо різницю між процентними ставками за кредитами та депозитами, нормоване значення якого відповідає 3-4 в.п. За досліджуваний період індикатор знаходиться більше нормованого

значення, а саме 7-8 в.п. (небезпечним рівнем вважається значення 11 в.п і вище), що означає рівень, ближчий до оптимального.

Таблиця 2.11 Абсолютні значення індикаторів стану безпеки грошово-кредитного сектору в Україні в період з 2018-2020 рр.

Індикатор	Станом на:		
	01.01.2021 р.	01.01.2020 р.	01.01.2019 р.
Питома вага готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси (М0/М3), %	27,89	26,72	28,46
Різниця між процентними ставками за кредитами, наданими депозитними корпораціями у звітному періоді, та процентними ставками за депозитами, залученими депозитними установами (крім Національного банку), відсоткових пунктів	7,5	5,5	6,2
Рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами, наданими депозитними корпораціями (крім Національного банку) в національній валюті, відносно індексу споживчих цін, відсоткових пунктів	7,2	7,6	7,9
Частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, у загальній структурі кредитів, наданих резидентам	12,9	10,42	7,2
Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів (скорегований на курсову різницю), %	22,3	23,1	22,5
Загальний обсяг вивезення фінансових ресурсів за межі країни, млрд. доларів США	17,5	17,1	17,0

Джерело: розраховано на основі даних [14], [23].

Рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами, наданими депозитними корпораціями (крім НБУ) в національній валюті, відносно індексу споживчих цін аналізується в третьому індикаторі. Його нормоване значення визначається в межах 3-5 в.п.. В даному діапазоні індикатор знаходиться на безпечному рівні для грошово-кредитної системи. В Україні за останні 3 роки рівень досягає значення 7,2 в.п., що значно вище норми. Показник потребує дій щодо стабілізації. У порівнянні з 2018 р., у 2020 р. значення індикатору зменшилось на 0,7 в.п.

Четвертий індикатор визначає частку споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, у загальній структурі кредитів. Нормоване значення визначено у Методичних рекомендаціях [14] та складає від 5 до 9%. За дослідженням, показник був в межах норми у 2018 році, але у 2020 р. виріс на 5,7%. Небезпечно критичним вважається значення за 21%. Необхідно вже встановлювати відповідну політику до покращення та аналізувати, що вплинуло на значне відхилення від норми за 2 роки.

П'ятий індикатор безпеки грошово-кредитного сектору визначає питому вагу довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів скорегованим на курсову різницю. Нормоване значення визначено на рівні 60%, критичне починаючи з -25%. За період 2018-2020 р. індикатор знаходиться на задовільному рівні. Це означає, що надані кредити в іноземній валюті значно перевищують частку в національній валюті.

Таблиця 2.12. Нормовані значення індикаторів стану безпеки грошово-кредитного сектору в Україні в період з 2018-2020 рр.

Індикатор	Станом на:		
	01.01.2021 р.	01.01.2020 р.	01.01.2019 р.
Питома вага готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси (M0/M3)	0,48	0,53	0,46
Різниця між процентними ставками за кредитами, наданими депозитними корпораціями у звітному періоді, та процентними ставками за депозитами, залученими депозитними установами (крім Національного банку)	0,50	0,70	0,58
Рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами, наданими депозитними корпораціями (крім Національного банку) в національній валюті, відносно індексу споживчих цін	0,78	0,74	0,71
Частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, у загальній структурі кредитів, наданих резидентам	0,89	0,75	0,66
Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів (скорегований на курсову різницю)	0,18	0,18	0,18
Загальний обсяг вивезення фінансових ресурсів за межі країни	0,17	0,17	0,18

Джерело: розраховано на основі даних [14] та таблиці 2.11.

Загальний обсяг вивезення фінансових ресурсів за межі країни відповідає останньому шостому індикатору стану безпеки грошово-кредитної системи. В період з 2018 по 2020 рр. показник знаходиться на рівні, що негативно впливає на фінансову безпеку загалом. Встановлено, що нормоване значення не може перевищувати 1 млрд доларів США, тоді як критичне - починаючи з 15 млрд доларів США. У 2020 році розрахований індикатор становив 17 млрд доларів США, що знаходиться за межами норми (перевищує у 17 разів) та є недопустимим для держави, яка прагне до посилення власної фінансової безпеки (додатки Ф-Ц).

Розраховані індикатори безпеки грошово-кредитної системи не відповідають нормованому рівню. Така тенденція негативно впливає на фінансову безпеку України, унеможлиблює подальший розвиток, поки всі показники не будуть приближені до нормованих значень, визначених Методичними рекомендаціями [14], що сприятиме комплексному запровадженні програм розвитку національної безпеки.

Отже, дослідивши складові фінансової безпеки України, а саме: банківський сектор, небанківський фінансовий сектор, валютний сектор, бюджетний сектор, грошово-кредитний сектор, борговий сектор, дало змогу надати комплексну оцінку фінансовій безпеці та виділити основні напрями, де необхідне вживання оптимізаційних заходів.

2.2. Вплив рівня суспільної довіри на фінансову безпеку України

Оцінка індикаторів фінансової безпеки України дала розуміння залежності їх рівня від загальної суспільної довіри населення, адже без підтримки будь-якого із секторів втрачається цілісність та обґрунтована значимість власної системи, сприяння її розвитку та вихід на міжнародний рівень. Позичування фінансової безпеки як однієї з факторів формування

розвитку держави, неможливе без початкового визнання суспільством, що сприяє забезпеченню високого рівня фінансової безпеки.

Нами було проведено дослідження рівня суспільної довіри серед населення, на підставі опитування, визначення ступеня довіри до фінансової складової держави та виявлено вплив на фінансову безпеку України. В опитуванні брали участь респонденти віком від 18 до 65 років, що дало змогу оцінити ступінь довіри до фінансових складових в Україні саме в розрізі вікових категорій.

В опитуванні взяли участь 134 особи, інформація в розрізі вікових категорій наведена на рис.2.1.

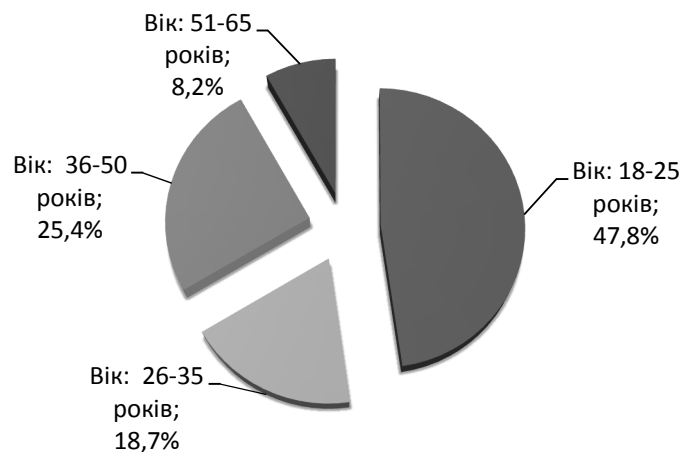

Рисунок 2.1 - Частка опитуваного населення в розрізі вікових категорій

Результати проведеного дослідження представимо в табличному вигляді, деталізуючи відповіді респондентів у розрізі вікових категорій. Таким чином ми зможемо провести повний та більш точний аналіз, за яким визначимо ступінь суспільної довіри до окремих секторів фінансової системи. Більш точну оцінку стану фінансової безпеки України населення можна зробити, тільки якщо володіє інформацією та має розуміння ситуації в державі у різних сегментах. На питання, яка частина населення слідкує та цікавиться фінансовими показниками України, отримані наступні відповіді (табл. 2.13.)

Найбільший інтерес до фінансової безпеки з врахуванням довіри проявляє аудиторія віком 51-65 років (81,8%), на другому місці 36-50 років

(61,8%). За даними таблиці 2.13 чітко спостерігаємо тенденцію, чим старше населення, тим більше зацікавленість.

Таблиця 2.13 Аналіз частки населення щодо інтересу до фінансових показників України

Питання	Вікова категорія	Варіанти	Кількість відповідей	Відсоткове відношення
Цікавитесь фінансовими показниками України на офіційних сайтах?	18-25	Так	22	34,4
		Ні	42	65,9
		Всього	64	100
	26-35	Так	13	52
		Ні	12	48
		Всього	25	100
	36-50	Так	21	61,8
		Ні	13	38,2
		Всього	34	100
	51-65	Так	9	81,8
		Ні	2	18,2
		Всього	11	100

Джерело: систематизовано за авторським опитуванням.

Серед респондентів віком 18-25 років зацікавленість фінансовою ситуацією в Україні дуже низька (65,9%). Це спричиняє негативний вплив на розвиток країни, адже модернізація та впровадження програм, які покращують економічних процесів повинні враховувати інтереси різних вікових категорій з врахуванням ступеня їх довіри. Саме на молодь покладено будівництво майбутнього нашої держави. За результатами опитування встановлено, що вже у віці з 26 до 35 років населення починає цікавитись фінансовими показниками та починає замислюватись про подальше майбутнє (52%).

За експертною думкою, цей показник знаходиться на критичному рівні, його оптимальним є значення в межах 70% від дорослої аудиторії. Отже, 52% опитуваних зовсім не володіють інформацією про фінансовий стан, не цікавляться офіційними джерелами, а формують своє бачення лише з новин чи неофіційних джерел, достовірність яких є сумнівною.

Таблиця 2.14 Аналіз опитування щодо оцінки стабільності
національної валюти

Питання	Вікова категорія	Варіанти	Кількість відповідей	Відсоткове відношення
На Вашу думку, яка оцінка стабільності національної валюти (гривні?) (Поставити оцінку від 1 до 10)	18-25	1	-	-
		2	1	1,6
		3	6	9,4
		4	17	26,6
		5	9	14,0
		6	13	20,3
		7	10	15,6
		8	8	12,5
		9	-	-
		10	-	-
		Всього	64	100
	26-35	1	3	12,0
		2	1	4,0
		3	8	32,0
		4	1	4,0
		5	5	20,0
		6	2	8,0
		7	3	12,0
		8	1	4,0
		9	1	4,0
		10	-	-
		Всього	25	100
	36-50	1	4	11,8
		2	1	2,9
		3	6	17,6
		4	4	11,8
		5	13	38,2
		6	2	5,9
		7	1	2,9
		8	1	2,9
		9	-	-
		10	2	6,0
		Всього	34	100
	51-65	1	1	9,1
		2	-	-
		3	2	18,1
		4	-	-
		5	4	36,4
		6	4	36,4
		7	-	-
		8	-	-
9		-	-	
10		-	-	
Всього		11	100	

Джерело: систематизовано за авторським опитуванням.

На питання в опитуванні, як характеризує населення стабільність національної валюти (гривні) та довіру до банківської системи, оцінку стабільності національної валюти аудиторія мала змогу зробити, відмітивши в межах від 1 до 10 (від низького до високого ступеня довіри).

Результати опитування щодо стану стабільності національної валюти серед опитуваної аудиторії ілюструють надкритичну ситуацію – 5 (рис. 2.2, табл. 2.14). У жодній віковій категорії оцінка не має високого значення: аудиторія з 18 до 25 років переважно оцінює стабільність національної валюти - 4 бали (26,6 %), 26-35 років - 3 бали (32%), 36 - 50 років - 5 балів (38,2 %) та 51 - 65 років у 5 - 6 балів (однакова частка по 36,4%). Це вкрай низька оцінка, адже за експертної думки нормою вважається показник у 8 балів. Тому питання підвищення довіри треба вирішувати, запроваджуючи заходи, які доцільно визначити на рівні держави з метою становлення у населення міцної позиції та впевненість до національної валюти.

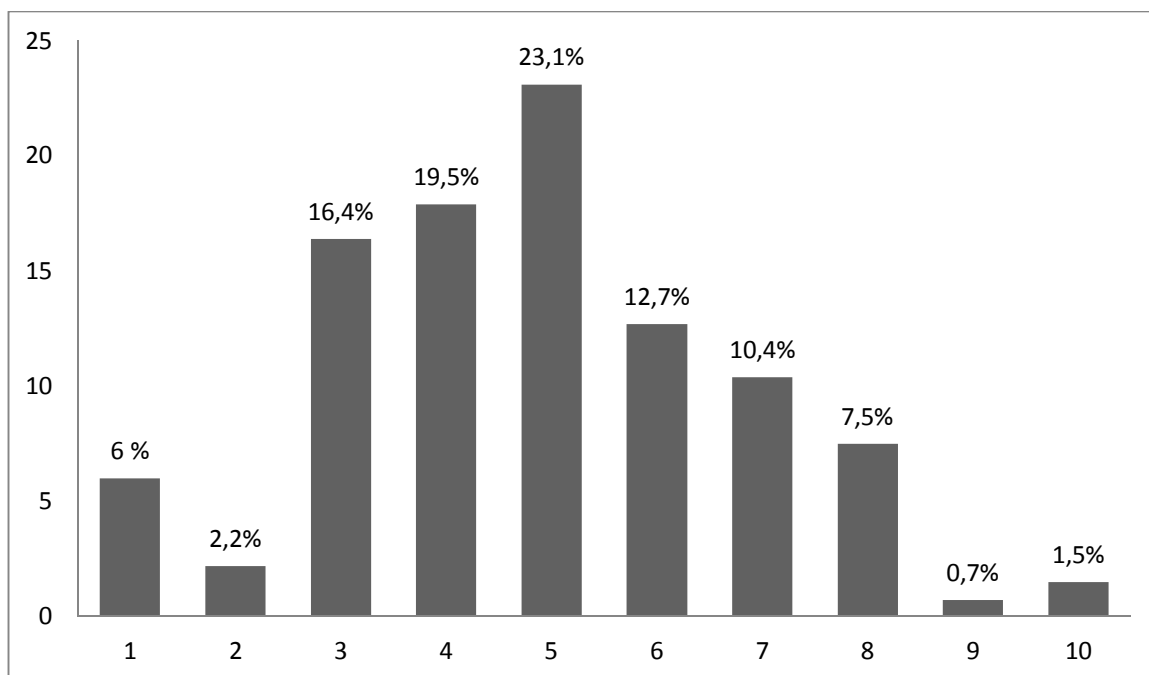

Рисунок 2.2 - Рівень оцінки стабільності національної валюти

Найбільшу частку у відповідях займає оцінка на рівні 3-5 балів, що показує недовіру населення щодо національної валюти України. Спричиняє загрозу стабільності національної валюти те, що респонденти віддають

перевагу валютам інших країн (долар, євро). Це доводить та пояснює причини високої частки кредитів в іноземній валюті та переважання іноземного статутного капіталу, що був прорахований в індикаторах стану фінансової безпеки України.

Рівень довіри до банківської системи досліджений під час опитування відображає його значимість у загальній фінансовій безпеці України. Аналіз індикаторів стану безпеки банківського сектору доводить, що до цієї ланки потрібна особлива увага.

Таблиця 2.15 Аналіз опитування щодо довіри до банківської системи

Питання	Вікова категорія	Варіанти	Кількість відповідей	Відсоткове відношення
Чи довіряєте банківській системі в державі?	18-25	Так	43	67,2
		Ні	21	32,8
		Всього	64	100
	26-35	Так	14	56
		Ні	11	44
		Всього	25	100
	36-50	Так	13	38,2
		Ні	21	61,8
		Всього	34	100
	51-65	Так	4	36,4
		Ні	7	63,6
		Всього	11	100

Джерело: систематизовано за авторським опитуванням.

За даними таблиці 2.15 зрозуміло, що довіра до банківської системи дуже низька, особливо серед респондентів у віковій категорії 36-50 (недовіра складає 61,8%) та 51-65 років (недовіра - 63,6%).

Банківська система в Україні досить розгалужена, станом на 01.01.2021р. в країні налічується 74 банківські установи, що на 10 установ менше порівняно з 2018 роком. На думку експертів велика розгалуженість впливає на стан суспільної довіри та викликає сумніви у населення.

Середній показник аудиторії мають довіри до банківської системи 53% серед загальної кількості респондентів. Чим старше аудиторія тим більша

частка недовіри та сумнівів у функціонуванні досліджуваної системи. Наразі необхідно вживати заходів з метою забезпечення довіри серед молоді та запроваджувати програми лояльності.

Наступними кроком було визначити почуття фінансової захищеності у населення та впевненості у діях держави щодо політики з управління державним боргом. Ця ланка, на нашу думку, є не менш важливою, адже почуття захищеності, на думку експертів є основним засобом при підтримці заходів, які впроваджуються державою. Отже, суспільство буде підтримувати та сприяти покращенню стану економіки лише тоді, коли матиме високий ступінь довіри до дій влади та запропонованих заходів.

Таблиця 2.16 Аналіз опитування щодо почуття фінансової безпеки та впевненості у діях влади

Питання	Вікова категорія	Варіанти	К-сть відповідей	Відсоток відношення
На який рівень Ви відчуваєте себе фінансово захищеним в країні?	18-25	3 (відчуваю повністю безпечно)	5	7,8
		2 (не зовсім відчуваю себе безпечно)	53	82,8
		1 (зовсім відчуваю себе фінансово не захищено)	6	9,4
		Всього	64	100
	26-35	3 (відчуваю повністю безпечно)	1	4,0
		2 (не зовсім відчуваю себе безпечно)	12	48,0
		1 (зовсім відчуваю себе фінансово не захищено)	12	48,0
		Всього	25	100
	36-50	3 (відчуваю повністю безпечно)	-	-
		2 (не зовсім відчуваю себе безпечно)	18	52,9
		1 (зовсім відчуваю себе фінансово не захищено)	16	47,1
		Всього	34	100
	51-65	3 (відчуваю повністю безпечно)	-	-
		2 (не зовсім відчуваю себе безпечно)	8	72,7
		1 (зовсім відчуваю себе фінансово не захищено)	3	27,3
		Всього	11	100

Продовження табл. 2.16

На Вашу думку, чи є ефективною політика держави щодо управління державним боргом?	18-25	Так, я вважаю влада використовує ефективну політику	6	
		Ні, дій влади недостатньо для покращення ситуації з зовнішнім боргом	36	
		Не знаю, ніколи не цікавився	22	
		Всього	64	100
	26-35	Так, я вважаю влада використовує ефективну політику	-	-
		Ні, дій влади недостатньо для покращення ситуації з зовнішнім боргом	20	80
		Не знаю, ніколи не цікавився	5	20
		Всього	25	100
	36-50	Так, я вважаю влада використовує ефективну політику	1	2,9
		Ні, дій влади недостатньо для покращення ситуації з зовнішнім боргом	28	82,4
		Не знаю, ніколи не цікавився	5	14,7
		Всього	34	100
	51-65	Так, я вважаю влада використовує ефективну політику	-	-
		Ні, дій влади недостатньо для покращення ситуації з зовнішнім боргом	8	72,7
		Не знаю, ніколи не цікавився	3	27,3
		Всього	11	100

Джерело: систематизовано за авторським опитуванням.

Результати опитування приведені у таблиці 2.16. На підставі них можемо зробити висновок, що почуття фінансової захищеності знаходиться в критичному діапазоні, адже у всіх вікових категоріях переважає оцінка на рівень захищеності у межах середнього. На думку експертів нормоване значення показника в межах від 80 - 100%. Така ж ситуація спостерігається за оцінкою населенням держави щодо управління державним боргом: більша частина опитуваної аудиторії відповіли, що дій влади не достатньо.

Ефективність впроваджуваної стратегії залежить від прийняття її громадянами держави. Стратегії щодо покращення економічного стану можуть бути в повному обсязі виконані за умови готовності більшої частини

населення. Результати опитування щодо оцінки фінансової захищеності наведено на рисунках 2.3 та 2.4.

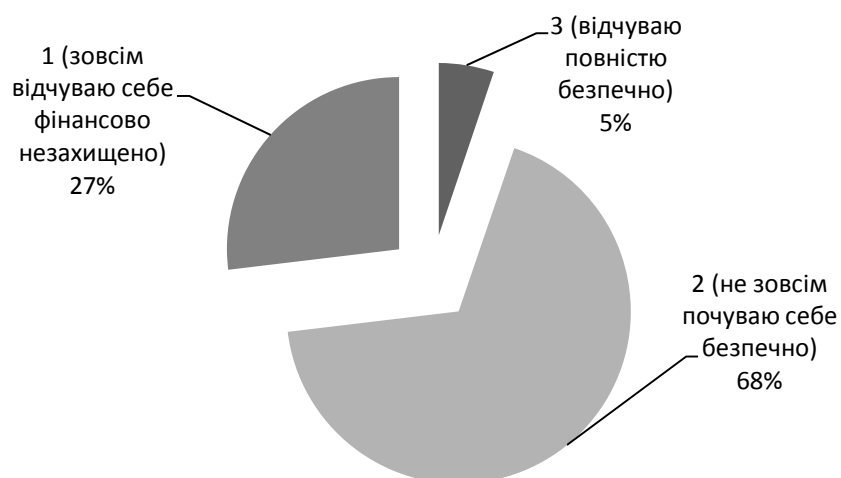

Рисунок 2.3 - Почуття фінансової захищеності опитуваної аудиторії

Лише 5% аудиторії відчувають себе повністю фінансово захищеними, що є загрозою для функціонування всіх ланок економіки, адже без підтримки громадян держави впроваджені заходи втрачають свій сенс.

Щодо думки опитуваної аудиторії про ефективність політики держави з управління державним боргом маємо аналогічні результати реакції респондентів (2/3 опитуваних вважає її недостатньою).

Рисунок 2.4- Ефективність стратегії держави з управління державним боргом

Результати опитування щодо оцінки ефективності стратегії держави з управління державним боргом є критичними. Вважають стратегію з управління державним боргом ефективною всього 4% при нормі від 80% за експертною оцінкою. Низький рівень показника сигналізує про загрозу зростання тіньової економіки. Приховування власних доходів спричиняють зменшення податків.

Спонукаючи населення до повної сплати податків державі повинно почуття довіри до дій держави та ефективного використання сплачених коштів. Тобто при досягненні впевненості у громадян щодо повного дотримання використання цільового призначення та дієвості запроваджуваних стратегій можливо знизити рівень тіньової економіки в Україні.

Важливими питаннями для аналізу є виявлення довіри населення, яку ідентифікуємо через поставлене запитання до громадськості, а також з'ясуємо в якій валюті зберігають заощадження респонденти. Метою поставлених запитань було виявити, яка частина населення надають перевагу національній валюті, чи довіряють респонденти вільні кошти банківській системі, заощаджуючи на депозитних рахунках, або все ж таки зберігають вдома.

За даними таблиці 2.17 встановлено, що основною валютою, якій віддають перевагу респонденти з метою заощадження, є долари, гривні посідають друге місце. Така тенденція свідчить, про досить низьку довіру до національної валюти, що розбалансовує фінансову безпеку. Опитування в розрізі вікових категорій показало, що у всіх вікових групах переважають фінансові заощадження у доларах, найбільша частка 26-35 років (72%).

Таблиця 2.17 Аналіз опитування щодо наявності депозитних рахунків та якій валюті надають перевагу

Питання	Вікова категорія	Варіанти	Кількість відповідей	Відсоткове відношення
Чи є у Вас депозитні рахунки?	18-25	Так	15	23,4
		Ні, переважаю зберігати вдома	24	37,5
		Ні, немає вільних коштів	25	39,1
		Всього	64	100
	26-35	Так	7	28,0
		Ні, віддаю перевагу зберігати вдома	7	28,0
		Ні, немає вільних коштів	11	44,0
		Всього	25	100
	36-50	Так	7	20,6
		Ні, віддаю перевагу зберігати вдома	5	14,7
		Ні, немає вільних коштів	22	64,7
		Всього	34	100
	51-65	Так	1	9,0
		Ні, віддаю перевагу зберігати вдома	5	45,5
		Ні, немає вільних коштів	5	45,5
		Всього	11	100
Надаєте перевагу Вашим фінансовим заощадженням у якій валюті?	18-25	Гривні	24	37,4
		Долари	36	56,3
		Євро	4	6,3
		Всього	64	100
	26-35	Гривні	4	16,0
		Долари	18	72,0
		Євро	3	12,0
		Всього	25	100
	36-50	Гривні	9	26,5
		Долари	17	50,0
		Євро	8	23,5
		Всього	34	100
	51-65	Гривні	2	18,2
		Долари	6	54,5
		Євро	3	27,3
		Всього	11	100

Джерело: систематизовано за авторським опитуванням.

Підсумовуючи результати опитування про наявність депозитних рахунків, можна зробити висновок, що громадяни у більшій частині не мають

довіри до банківських установ та віддають перевагу зберіганню вдома. Щодо іншої частини опитуваної аудиторії, відповідь була про відсутність вільних коштів (рис. 2.5).

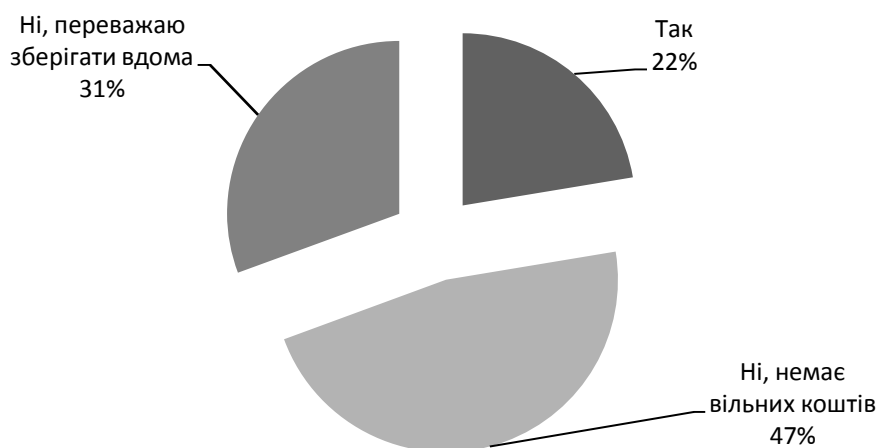

Рисунок 2.5 - Наявність депозитних рахунків в опитуваної аудиторії

За думкою експертів, переважання національної валюти над іншими повинно бути в межах від 75 %. Дослідження показують, що населення віддає перевагу заощадженням у доларах – 57,5%, в той час як у гривні – 29,1%, що вдвічі менше. Громадяни більше впевнені у стабільності національної валюти США, оскільки ця є однією із основних резервних валют світу.

Для виявлення думки населення щодо стану небанківського фінансового сектору, було сформовано питання про користування послугами необов'язкового страхування, що формує бачення, яка частина населення користується послугами особистого страхування та робить внески у Недержавний Пенсійний фонд. Щодо Державного Пенсійного фонду питання не ставилось, адже серед опитованих 63,4% працюючих, на дохід яких здійснюється нарахування ЄСВ на заробітну плату. Отримані дані внесені до таблиці 2.18.

**Таблиця 2.18 Аналіз опитування щодо користування населенням
послугами добровільного страхування**

Питання	Вікова категорія	Варіанти	Кількість відповідей	Відсоткове відношення
Користуєтесь послугами особистого страхування, крім обов'язкового?	18-25	Так	13	20,3
		Ні	51	79,7
		Всього	64	100
	26-35	Так	5	20,0
		Ні	20	80,0
		Всього	25	100
	36-50	Так	6	17,6
		Ні	28	82,4
		Всього	34	100
	51-65	Так	3	27,3
		Ні	8	72,7
		Всього	11	100
Здійснюєте внески у Недержавний Пенсійний фонд?	18-25	Так	2	3,1
		Ні	62	96,9
		Всього	64	100
	26-35	Так	4	16,0
		Ні	21	84,0
		Всього	25	100
	36-50	Так	12	35,3
		Ні	22	64,7
		Всього	34	100
	51-65	Так	4	36,4
		Ні	7	63,6
		Всього	11	100

Джерело: систематизовано за авторським опитуванням.

За проведеним опитуванням встановлено, що добровільне страхування не є популярним видом послуг серед населення. Серед чотирьох вікових категорій немає жодного показника, який би давав позитивну відповідь щодо зазначених питань, яка знаходилась у межах норми (не менше 60% за експертної думки).

Добровільне страхування в Україні не користується популярністю серед населення. Така тенденція впливає на розвиток страхування в Україні, так як загалом система обов'язково страхування не потребує довгострокових стратегій і підтримується законодавством, на відміну від добровільного. Від так, узагальнюючи всі отримані відповіді маємо результати: 80% респондентів не користуються послугами добровільного страхування, 82,8%

опитуваних не здійснюють внески до Недержавного пенсійного фонду. Лише 20% населення користуються даними послугами. Частина респондентів відмітила про відсутність вільних коштів, що також було враховано в дослідженні.

Оцінка індикаторів небанківського фінансового сектору доводить, що всі показники знаходяться на критичному рівні, а сама фінансова система не є досконалою. Представлене опитування доводить, що механізм потребує в цілому іншого системного підходу. Існує необхідність використання закордонного досвіду, де добровільне страхування вважається нормою та має місце в житті багатьох громадян.

Висновки до розділу 2

1. Кожен із секторів має вагомий вплив на цілісну фінансову систему держави та зміна будь-якого індикатору безпеки відображається у комплексному стані, що може спричинити загрозу економіці країни. Необхідно надавати оцінку кожній із ланок фінансової безпеки окремо, але в межах допустимого рівня.

2. Проаналізовано індикатори фінансової безпеки за період 2018-2020 рр. в межах кожної системи окремо та надано комплексну оцінку кожному із індикаторів. Таким чином, жодна із систем не відповідає безпечному рівню. Кожен із секторів потребує комплексної програми оптимізації та доведення до оптимального значення.

3. Найбільший вплив на фінансову систему спричиняє банківський сектор, оскільки саме через банківську систему формується загальна суспільна довіра, що сприяє розвитку економіці держави. В банківській безпеці з 7 індикаторів критичний рівень мають 4, а саме: частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, рентабельність активів та співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів.

4. Моніторинг небанківського фінансового сектору дозволив оцінити рівень безпеки та питому вагу впливу на фінансову систему. Визначено, що досліджуваний сектор потребує запровадження досвіду зарубіжних країн. Оскільки допомагає стабілізувати економічну ситуацію та сприяє розвитку фінансової системи.

Можемо стверджувати, що небанківський фінансовий сектор в Україні за досліджуваними показниками знаходиться майже у критичному стані, оскільки раніше запроваджені програми є недієвими, а політика щодо модернізації небанківського фінансового сектору потребує змін.

5. Надавши оцінку за допомогою визначенню індикаторів грошово-кредитної безпеки, визначено, що третина грошової маси знаходиться не під контролем банківської системи, що негативно впливає на економічну ситуацію в країні, тим самим дисбалансуючи її. Грошово-кредитна система є базисом формування фінансового сектору, але якщо навіть один із індикаторів безпеки виходить поза межі нормативних значень, починається безповоротний процес, який загрожує цілісній безпеці економічної системи.

6. У опитуванні прийняли участь 134 особи, яких було поділено на 4 вікові категорії: 18-25, 26-35, 36-50, 51-65 років, що дало змогу розгорнуто оцінити ступінь суспільної довіри до фінансової ланки. Сформувані загальне бачення різних вікових категорій щодо довіри національній фінансовій системі.

7. З десяти поставлених питань, які прямим чином торкаються усіх систем фінансової безпеки, у жодному не виявлено стабільно позитивних результатів, які б ілюстрували стрімкий розвиток. Загрозу ставить послаблене ставлення до банківської системи, адже саме дана сфера є однією із основних складових фінансової безпеки. Відтак лише 53% опитуваної аудиторії мають довіру до банківського сектору. За експертною думкою, в розвинених країнах даний показник має перевищувати від 80%, саме тоді можна вважати механізм дієвим та ефективним. Доки цього показника не буде досягнуто система потребує рішучих дій.

8. Серед респондентів, які прийняли участь в опитуванні, лише 5% відчують себе повністю фінансового захищено в державі, що говорить про відсутність ефективності діючої політики влади щодо державного боргу.

9. Доведений прямий вплив суспільної довіри на фінансову безпеку держави. Вагому частку має довіра до національної валюти. Серед респондентів стабільність національної валюти (гривні) оцінено в 5 балів (при нормі за експертної думки від 8 балів). Показник знаходиться в зоні критичності, його вплив доведений при розрахунку індикаторів фінансової безпеки.

10. Небанківський фінансовий сектор не користується особливим попитом у населення, про що свідчать результати опитування. Сфера потребує запровадження рішучих заходів щодо активізації користування послугами добровільного страхування, що можна досягти за наявності стійкого довірчого ставлення та підтримки з боку населення. Зараз серед опитуваних лише 20% користується послугами добровільного страхування та здійснює внески до Недержавного пенсійного фонду.

11. Доведено, що досягнення високого рівня довіри до фінансової сфери в державі мінімізує можливі загрози до безпеки фінансового сектору та всіх його складових. Кожна складова потребує комплексного підходу формування стратегічних планів, які доцільно ввести в дію для максимального результату.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНОЇ ДОВІРИ

3.1. Концепт зміцнення фінансової безпеки України

Різні методи щодо зміцнення чи удосконалення фінансової безпеки призводять до різних етапів становлення та отриманих результатів. Науковцями може бути запропоновано стратегію, тактику, концепт і тд., за мету може братись один бажаний результат, але при впровадженні потрібно розуміти, що, наприклад, стратегія являє собою довгостроковий план дій, який особливо не деталізується, а приводиться до загального контурування. Щодо тактики, то її можна трактувати як сукупність прийомів для досягнення цілі при застосуванні виділених засобів, тобто, це сам механізм, за якого формується план дій.

В нашому випадку було обрано розробку концепту, оскільки концепт являє собою позиціонування ідей та виділення основних систематичних ланок, в яких будуть відбуватись зміни. В концепті важливо враховувати фактор саме інноваційності та його реальність впровадження. Необхідно проводити аналіз його складових, оскільки створення концепту треба обирати визначаючи, на що буде звертатись особлива увага.

На нашу думку, досліджуючи фінансову безпеку в умовах суспільної довіри, раціонально буде запропонувати концепт, який стосуватиметься кожної із економічних систем, ти самим зможе позиціонувати себе як окремий об'єкт. Тобто, застосовується механізм розділення та об'єднання, що є важливим у даному дослідженні.

Фінансова безпека може бути забезпечена на належному рівні лише за умови нормування її складових. В результаті дослідження стає зрозумілим, що потребують удосконалення складові фінансової безпеки чи зовсім розробка нової структуризації. При неврахуванні будь-якої складової концепт може вважатись не дієвим та не ефективним.

В рамках розрахованих індикаторів фінансової безпеки України ми маємо можливість кожен із систем проаналізувати окремо та виявити, який показник створює загрозу для економіки. Такий підхід, на нашу думку, є дієвим та дозволяє удосконалити більшу частину складових фінансової безпеки. Особливістю запропонованого механізму є адаптація до сучасних умов та швидка зміна дій, якщо відбулись негативні зміни.

Нами запропоновано концепт зміцнення фінансової безпеки України враховуючи усі її системні складові: банківську, бюджетну, валютну, боргову, грошово-кредитну та небанківський фінансовий сектор. Дослідження індикаторів фінансової безпеки держави показало, що жодна система не досягає нормованого значення та має ряд недосконалостей, що призводять до нестабільності показників та загроз.

В концепті запропоновані заходи, які, на нашу думку, ефективно сприятимуть відновленню кожної із систем. Тим самим результати потрібно відшліфувати. Перевірка даних та аналіз запропонованих алгоритмів допоможе краще адаптуватись до механізму повторюваності та відновлення. Жоден із заходів не може залишатись в первинному стані, адже з кожним разом, механізм буде змінюватись та можуть виникати проблемні питання в інших складових, які можна буде вирахувати за допомогою нормування.

Концепт представляє собою розроблені заходи до кожної із систем фінансової безпеки, що відображені на рис. 3.1.

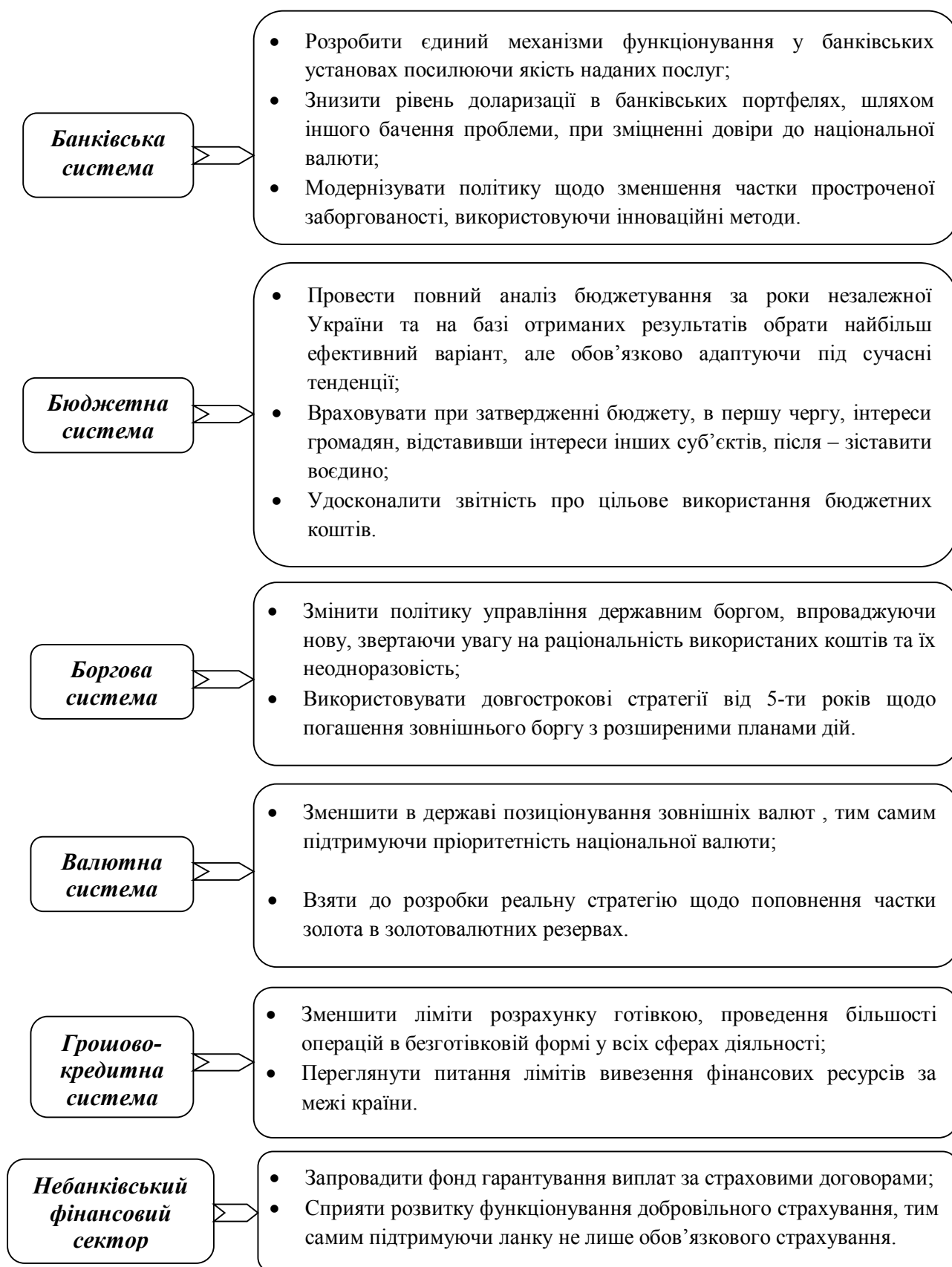

Рисунок 3.1 - Концепт зміцнення фінансової безпеки України

Наші пропозиції щодо покращення фінансової безпеки України, що відображають концепт, починаючи із банківської системи, в якій виділені основні тенденції, які зможуть її вивести на новий, більш надійний рівень та адаптувати під конкурентне середовище. За мету було взято сфери впливу, які прямим чином торкаються суспільної довіри.

Досліджений контроль за банківською системою дозволив оцінити її розгалуженість. На основі цього фактору, нами було запропоновано розробити єдиний механізм функціонування у банківських установах, що вплине на покращення якості наданих послуг. При великій розгалуженості втрачається цінність продукту і починається перевищення пропозиції над попитом. Тому об'єднуючи, в один банківський механізм, отримаємо марку якості та міцності, що дозволить населенню бути більше впевненим в запропонованих послугах.

Схиляємось до думки, що утискання прав банків є неприпустимим, тобто приватні установи можуть себе позиціонувати на ринку, але із дотриманням установленого законодавством механізму. Контроль за їх діяльністю з боку держави розвиватиме регулюючу силу для встановлення довірчих відносин між державою, банківськими установами та громадянами. Втрачаючи цей зв'язок, механізм повністю втрачає сенс.

Наступним, пропонуємо знизити рівень доларизації в банківських портфелях, обираючи шлях зовсім нової системності. Аналізуючи ті способи, що були вже використані, дійшли висновку, що їх недостатньо для подолання масштабної проблеми. Запровадити ці зміни допоможе визначений в першій пропозиції механізм, в якому буде закладене нормативне значення показника. Невиконання даної умови унеможливило здійснення діяльності.

Третім концептуальним заходом до вдосконалення банківської системи бачимо зміну політики, щодо зменшення частки простроченої заборгованості, що дозволить запровадити програму лояльності для

населення зі знизеним ризиком, а громадяни, дивлячись з нового боку, здобудуть вищий ступінь довіри до банківських установ.

Прострочена заборгованість, як було визначено у нашому дослідженні, прямим чином впливає на фінансову безпеку в умовах суспільної довіри. Якщо частка заборгованості буде залишатись поза нормативним значенням, громадськість, враховуючи цей фактор, буде вважати це можливістю для порушення умов та ухиляння повернення коштів, що стане більш розповсюдженим. Тому запропонована зміна політики повинна містити технології комплексного аналізу фінансового стану особи, яка має на меті взяти кошти, затвердження цільового призначення наданих коштів та містити конкретні заходи за умов прострочення платежу, а також при обов'язковому підтвердженні місця роботи.

Наразі із простроченою заборгованістю банки на початкових етапах, борються через системи комунікації: телефонні дзвінки чи повідомлення, що показує неефективність цього механізму. Тому пропонуємо встановлювати зв'язок з місцем роботи особи, відслідковувати офіційні відрахування коштів із офіційного доходу. Зрозуміло, що ці дії необхідно затверджувати на законодавчому рівні.

Концептуальні підходи до коригування бюджетної системи, які на нашу думку, позитивно впливатимуть на фінансову безпеку, полягають у проведенні повного аналізу бюджетування за роки незалежної України, що дасть можливість оцінити його результати.

При плануванні бюджету необхідно враховувати інтереси громадян, думка яких повинна систематизуватись за допомогою досліджень з метою визначення сектору розвитку держави. Міжнародні організації мають певний вплив на владні процеси через велику частку заборгованостей України, тому із зовні можуть висуватись вимоги, які не співпадають з інтересами громадян, що гальмуватиме покращення рівня життя. Але, відмовитись від вимог міжнародної спільноти неможливо, адже країна має ряд обов'язків.

По-третє, пропонуємо удосконалити цільове використання бюджетних коштів шляхом організації програм розвитку, які направлені на запровадження цифрових технологій. Доцільно здійснювати моніторинг з метою інформування населення, де звітувати про витрачені кошти на сайті в зрозумілій формі.

Щодо заходів покращення боргової ситуації країни, рекомендуємо змінити підхід щодо управління державним боргом. При впровадженні нової політики звернути увагу на неодноразовість та раціональність використаних коштів. Неодноразовість представляє собою залучення коштів в ті сфери діяльності, де можливе обертання коштів, яке сприяє збільшенню доходів. Наприклад, доцільним є вкладення у виробничу діяльність, відновлення підприємств, заводів, які припинили свою роботу, що сприятимуть виходу на зовнішній ринок та представлення свого товару, який, за правильних технологій створення, зможе завоювати довіру певного частку ринку. За такої системи необхідно запроваджувати довгострокову стратегію строком від 5-ти років, оскільки у короткостроковій перспективі досягнення позитивних результатів не можливе.

На нашу думку, запропоновані заходи зможуть вивести боргову безпеку до нормативного рівня, який буде гарантувати безпеку на рівні держави та захист державних інтересів, не порушуючи кордонів допустимого. Боргова система є вкрай складною системою взаємозв'язків, тому ми брали до уваги роботи вітчизняних та іноземних науковців, які використовували не стандартні методи дослідження. Наприклад, Дж. Монтгомерія і Д. Тепе Белфраге (J. Montgomeriea, D. Tere-Belfrage) [36] у своїх працях розглядають зв'язок боргової стійкості та сучасної фінансової політики. Метою науковців було запровадити дієвий механізм, щоб взаємозв'язок боргової стійкості не знижувався в сучасних тенденціях та швидких змінах у фінансовому середовищі. Так само Ф. Роч і Г. Угліг (F. Roch, H. Uhlig) [37] висвітлили у своїх роботах управління суверенним

боргом держав та тактичний аналіз боргу, який дасть змогу зробити переоцінку інших систем.

Валютна система, як було досліджено у другому розділі, потребує уваги та застосування додаткових заходів щодо становлення її як запоруки фінансової безпеки держави. Тому в концепті, який відображений на рис. 3.1 виділені концептуальні заходи, які вважаємо поштовхом до стабілізації та розвитку валютного сектору.

Нами запропоновано зменшити позиціонування в країні іноземних валют через встановлення більшості розрахунків лише в національній валюті, що сприятиме зміцненню національної валюти. В першу чергу пропонуємо використати програми лояльності та зменшеного відсотка на проведені операції в національній валюті, оскільки, на нашу думку, при запровадженні цих заходів можуть виникнути труднощі та можливо відторгнення зі сторони громадськості.

Другим підходом щодо посилення фінансової безпеки вбачаємо поповнення частки золота в золотовалютному резерві, що сприятиме зростанню цінності запасів, які посилять систему безпеки на зовнішньому та внутрішньому рівні. Такі рекомендації мають довгостроковий характер.

Грошово-кредитна безпека для свого зміцнення потребує зменшення лімітів розрахунків готівкою та проведення більшості операцій в безготівковій формі не тільки для юридичних осіб, а і для населення. Це надасть можливість зменшити частку готівки поза банківськими установами, мінімізувати тіньові грошові потоки. Як було визначено в другому розділі, індикатор готівки знаходиться в критичному стані. Однією із причин було визначено високий рівень тіньової економіки в Україні та приховування власних доходів.

Також, на нашу думку, потребує перегляду ліміти вивезення фінансових ресурсів за межі країни, мінімізація яких дозволить стримувати негативні процеси у державі. За умов запровадження таких дій необхідним буде посилення контролю, що в свою чергу спричинить нові способи

ухиляння з боку населення. Тому, обґрунтованість проведених дій повинна буди переконливою, а головне - ефективною.

Подолання проблеми у небанківському фінансовому секторі визначено на рис. 3.1, вбачається нами через запровадження фонду гарантування виплат за страховими договорами, що надасть громадянам впевненості у даній сфері діяльності та підтримку. Індикатори безпеки отримають вагоміших результатів, зрушать з нульового рівня, що сприятиме стабілізації небанківського фінансового сектору та винесе його на новий виток розвитку.

Крім того, нами підтримується думка, щодо сприяння розвитку функціонування добровільного страхування, тим самим підносячи його на один рівень з обов'язковим, що дозволить посилити його позиціонування на міжнародному ринку та збільшить рівень проникнення страхування, тим самим, покращивши індикатори безпеки.

Впровадження запропонованого концепту зміцнення фінансової безпеки України надасть змогу вийти на зовсім новий рівень фінансової політики та фінансової безпеки України, які повинні працювати в одному тандемі та доповнювати один одного. Без цього зв'язку жодна із систем не буде доповненою та цілісною, що спричиняє неабияких втрат для будь-якої держави.

Як вже зазначалось, економіка є базисом формування держави, тому як на економічних зв'язках тримаються відносини всіх сфер діяльності та міжнародні відносини. Тому запропонований концептуальний підхід розроблявся з метою зміцнення цих зв'язків та їх узгодження.

Щодо розрахунку економічних показників, індикаторів безпеки фінансової системи, є необхідність у перегляді даних, вважаємо за необхідне здійснювати кожні 3 роки, що є середньостроковим періодом до оцінки стану фінансової безпеки. Методичні рекомендації [14] були затверджені у 2013 році, враховували пріоритетність та аналіз показників відповідного періоду. Стає зрозумілим, що їх актуальність сьогодні втрачається. Про це також свідчать дані НБУ, які відображаються у статистиці та вміщують в собі

інші показники. Пропонуємо систему заходів щодо коригування підходів, визначених у Методичних рекомендаціях (рис. 3.2)

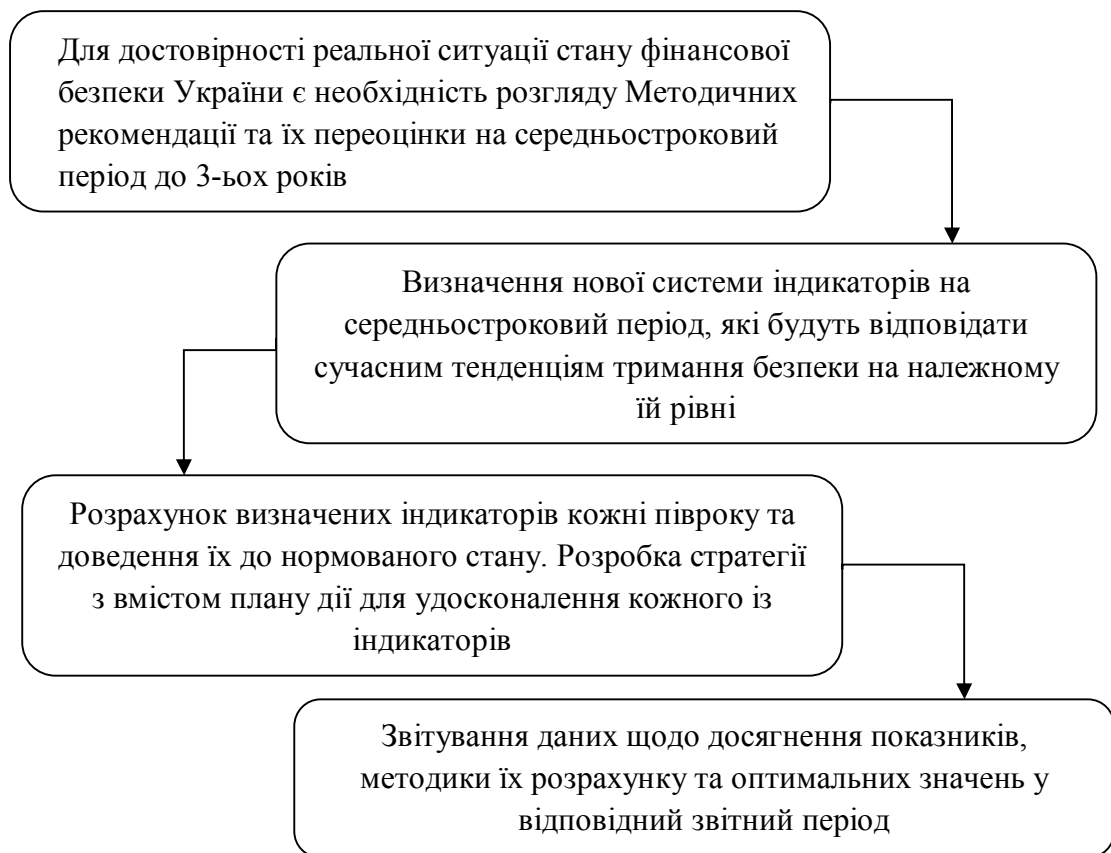

Рисунок 3.2 - Запропоновані заходи коригування підходів оцінки фінансової безпеки, визначеними Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [14]

Пропонуючи заходи, які відображені на рис 3.2, опираємось на аналіз існуючих Методичних рекомендацій [14] та надали оцінку їх актуальності та повноти. Від так, методика розрахунку може бути єдиною для індикаторів, але їх перелік, на нашу думку, потребує переглядів та змін у середньостроковому періоді. В сучасних реаліях зміни відбуваються дедалі швидко і їх вплив є вагомим на безпеку економічних систем. При цьому, якщо не здійснювати перегляд індикаторів, можливе упущення нових впливових факторів на фінансову безпеку.

Розрахунок індикаторів, як визначено на рис. 3.2, рекомендуємо здійснювати кожні півроку та виводити динаміку, щоб мати можливість дослідити фактори впливу, які спричинили отримані результати. На нашу думку, побудова такого механізму сприятиме становленню фінансової безпеки України, яка буде знаходитись в оптимальному її значенні, а індикатори відповідатимуть нормативам. Такий підхід сприятиме удосконаленню діючого механізму, який формує фінансову безпеку економіки України та розвитку.

3.2. Механізм формування суспільної довіри як базис зміцнення фінансової безпеки України

Суспільна довіра, як ми визначили в другому розділі, має неабиякий вплив на всю економічну модель в державі. Якщо довіра у громадян має низький рівень, то розвиватись та виходити на конкурентний міжнародний рівень держава апріорі не зможе, тим самим, звужуючи для себе шляхи покращення стану життя в країні та зменшуючи рівень загроз з боку економічних процесів, які можуть поглинути та призвести до краху кожен із систем, завдаючи шкоду кожній сфері діяльності.

Сьогодні розвинені країни за кожною сферою діяльності актуалізують доцільність розгляду місця суспільної довіри, таким чином збільшуючи підтримку населенням діючих державних механізмів. В Україні дослідження суспільної довіри не є пріоритетним, адже в науковій літературі прямим чином не йдеться мова про суспільні явище, більшість науковців відображають лише покращення самих показників, не досліджуючи впливу на них думки населення, що є невірним. Поглиблюючись у питання фінансової безпеки держави, стає зрозумілим, що підтримка громадськості є рушійною силою будь-яких пропозицій.

Дотримуємось думки, що всі владні процеси розробляються на користь населення та для покращення рівня життя, звідси і формується припущення,

що суспільна довіра є рушійною силою всіх процесів, особливо економічних. Але при цьому маємо на меті прирівнювання складових. Тобто за умов впровадження нових стратегій необхідно враховувати рівень суспільної довіри до досліджуваного напрямку, якщо рівень не досягає потрібного результату, тоді використовуємо методи нормування показника.

При розробці механізму формування суспільної довіри як базису зміцнення фінансової безпеки України нами були враховані результати опитування населення від 18 до 65 років, які наведені в другому розділі.

Рисунок 3.3 - Механізм зміцнення суспільної довіри до фінансової безпеки України

На рис. 3.3 запропоновано механізм, який дозволить зміцнити довіру у населення до фінансової безпеки України. В першу чергу необхідно систематизувати фінансові показники, оприлюднювати їх розрахунки, що

зможє забезпечити вчасне надання інформації населенню. Наразі ця система потребує удосконалення, адже навіть в Методичних рекомендаціях [14] містяться посилання, які не активні, тобто знайти необхідну інформацію досить складно.

Другим пунктом виділено відкритість вже систематизованої інформації та приведення її у зрозумілу для громадськості форму. На цьому етапі важливим буде розробка єдиного формату, у якому буде висвітлюватись інформація з поясненнями. В сучасних умовах показникам можуть надаватись різні трактування та їх вплив, тому вкрай важливо привести їх до єдиного трактування та законодавчого визначення.

Щодо третього етапу, то він являє собою розповсюдження інформації через сучасні системи зв'язку. Сучасні джерела даних наразі досить різноманітні, тому вважаємо за доцільне розробити офіційний сайт на якому буде оприлюднюватись вся інформація щодо фінансових показників за всіма складовими фінансової безпеки. Цей етап забезпечує звітування перед суспільством щодо результатів діяльності та стану фінансової безпеки. Якщо громадськість буде впевнена у діях влади, які приводять до позитивних результатів, а системи функціонування на належному рівні, це сприятиме збільшенню підтримки з боку населення та довірі до фінансових процесів.

Четвертий етап - організація зворотного зв'язку з громадськістю шляхом впровадження відокремлених органів зі збору та обробки даних. За допомогою зворотного зв'язку населення держави буде відчувати важливість своєї думки, суспільне бачення допоможе вийти на новий рівень фінансової безпеки. Такий етап потребує застосування цифрових технологій. Зворотний зв'язок на запити населення завжди мав значну роль у взаємозв'язках між державою та населенням, оскільки не досягав необхідного рівня. Саме це, на нашу думку, формує суспільну довіру, особливо в умовах становлення держави та її розвитку.

За дієвої роботи наведеного механізму (рис 3.3) буде досягнуто особливого взаємозв'язку населення із суспільством, яке буде впевнено у

фінансовій стабільності, зможе самостійно впевнитись у всіх процесах. Оприлюднюючи проміжні та річні звіти, організація демонструє свою відкритість і надійність перед суспільством, органами влади і донорами, переконує в правильності обраних напрямків діяльності, підвищує рівень довіри до себе у кілька разів. Водночас, зворотній зв'язок допоможе врахувати зауваження й пропозиції при плануванні наступних дій, підвищити свій професійний рівень, внести зміни в стратегію та напрямки розвитку тощо [30].

Особливої уваги, на нашу думку, потребує рівень почуття фінансової захищеності у населення. За результатами проведеного опитування респондентів щодо почуття захищеності встановлено, що повністю захищено себе відчують лише 5,2% опитуваних. Такий показник сигналізує про повну зневіру до процесів, які відбуваються в країні. Якщо держава не дає почуття фінансової захищеності, тоді населення не буде підтримувати запроваджувані стратегії, обрану політику у фінансовому секторі.

Особливий вплив довіри відчувається у валютному секторі, оскільки маємо підвищений рівень доларизації, частку кредитів в іноземній валюті, сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти в межах, істотно більших за необхідні, що призводять до неминучих загроз фінансовій безпеці. Тому треба підвищувати суспільну довіру до національної валюти, що є вкрай складним процесом.

Зазначимо, що рівень довіри до центрального банку знижується через наступні чинники: негативний досвід минулих років; наслідки та залишкові ефекти кризового періоду; макроекономічна нестабільність, негативні тенденції динаміки основних макроекономічних показників країни, наявність негативних оцінок щодо перспектив макроекономічного та монетарного середовища, які провокують девальваційні очікування та знижують довіру до національної валюти; низький рівень фінансової грамотності населення [38, С. 251].

Слід виділити важливість монетарної політики, яка спричиняє вагомий вплив на всі сфери діяльності та на рівень життя населення. Головним завданням НБУ згідно зі ст. 99 Конституції України є забезпечення стабільності національної валюти. У ній сказано: «Забезпечення стабільності грошової одиниці є основною функцією центрального банку держави - Національного банку України» [40]. Однак, потрібно пам'ятати, що стабільність грошової одиниці має не лише внутрішню складову - у вигляді цінової динаміки, а й зовнішню - у вигляді валютного курсу. Але такі фактори не завжди враховуються НБУ.

Для підвищення рівня довіри до національної валюти, банківської системи, монетарної політики, органу центрального банку та держави загалом необхідно: зміцнювати національну грошову одиницю шляхом збільшення обсягів золотовалютних резервів; розробляти та реалізовувати навчальні проекти з метою підвищення рівня економічної грамотності суспільства; вдосконалити інституційну структуру; підвищити рівень незалежності Національного банку від уряду. Також необхідно зважати й на те, що монетарна політика не в змозі самотійно впоратися з негативними тенденціями в економіці, тому політика центрального банку повинна узгоджуватися з цілями уряду – важливим є виважене поєднання монетарної та фіскальної політики [39].

Ми погоджуємось з думкою науковців, яку враховано нами при формуванні власного погляду – єдиного бачення, щодо підходів, які допоможуть створити злагоджений механізм, що стимулюватиме розвиток фінансової системи.

Нами сформовано напрями зміцнення почуття фінансової захищеності у населення, які дадуть можливість розширити спектр бачення фінансової безпеки з урахуванням її складових, стимулюватимуть зростання довіри серед населення та сприятимуть стабільності фінансової безпеки.

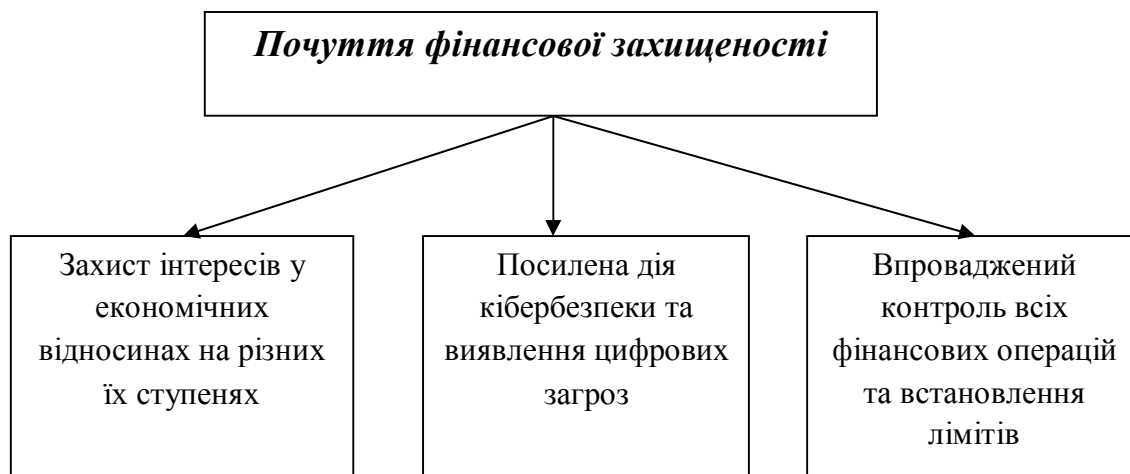

Рисунок 3.4 - Напрями зміцнення почуття фінансової захищеності

На рис. 3.4 запропоновано основні напрями зміцнення почуття фінансової захищеності, які на нашу думку, сприятимуть позитивно покращення рівня фінансової безпеки. Вважаємо, що захист інтересів у економічних відносинах на різних їх ступенях - це напрям, який являє собою організаційну частину захисту інтересів, який залишається без уваги та спричиняє багато труднощів при виникненні проблем. Потребує детального вивчення особливості захисту усіх учасників економічних взаємовідносин та його державне регламентування.

Посилена дія кібербезпеки та виявлення цифрових загроз нададуть змогу громадськості повністю відчувати себе фінансово захищеними. В Україні значна кількість шахраїв, які з використанням цифрових технологій спричиняють матеріальних збитків виявлення яких є неможливим. На сьогодні стало вже нормою, що шахраї в телефонному режимі зламують банківську картку чи обманним шляхом дістають інформацію, а кіберполіція в більшості випадках залишається безпорадною. Тому на даний напрям потрібно звернути особливу увагу та визначити необхідні стратегічні цілі, сформувані подальші дії щодо посилення цифрового захисту населення.

Впроваджений контроль всіх фінансових операцій та встановлення лімітів також надасть можливість громадськості почувати фінансового захищеними. Але, якщо контроль стає зрозумілим на всіх етапах та не

викликає особливого обурення при обґрунтованому поясненні, то встановлення лімітів не завжди буде прийнятим у населення, що потребує зваженої політики та інформування про доцільність їх запровадження серед населення.

Таки чином, можемо дійти висновку, що при запровадженні заходів у зазначених нами напрямках можливо сформувати відчуття повної фінансової захищеності у населення.

Погоджуємось з думкою О. Дзюблюк [41], що шляхи відновлення довіри до банків лежать через подолання кризових явищ у банківському секторі країни, що має передбачати пошук найбільш раціональних варіантів досягнення макроекономічної збалансованості і проведення ефективної грошово-кредитної політики, спрямованої на стабілізацію ситуації на грошовому ринку країни та забезпечення повноцінного виконання банківською системою своїх функцій фінансового посередництва в інтересах стимулювання довготривалого зростання економіки загалом [41].

Головним завданням НБУ має бути забезпечення дієвого банківського нагляду, який би гарантував надійність банківських установ, які працюють на ринку, а також підтримання стабільності національної валюти як ключової умови високого рівня довіри до банківського сектору, стимулювання інвестицій та економічного зростання. Потрібно розуміти, що жоден інвестор не вкладатиме кошти в економіку країни, уряд якої не здатен забезпечити стабільність національної валюти. Попри всі декларовані наміри щодо інфляційного таргетування, слід визнати, що НБУ не має на сьогодні дієвих важелів впливу на цінову динаміку. А без обмеження інфляції та коливань обмінного курсу національної валюти, що і є першопричинами дестабілізації на грошовому ринку, не доводиться вести мову про відновлення довіри до вітчизняного банківського сектору та подолання кризи [41].

Тому, стає зрозумілим, що досягнення високого рівня суспільної довіри є вкрай складним за тих методик, що визначені сьогодні. Подолання

проблем вбачаємо у застосуванні інноваційних підходів та запровадженні ідей, які не є стандартними, оскільки діючі не забезпечують надійність інформації, та не в змозі стримати загроз, що поступають із зовнішнього середовища. Таким чином запровадження новітніх технологій та неординарних ідей допоможе удосконаленню сучасних підходів до формування фінансової безпеки.

Висновки до розділу 3

Отже, в третьому розділі нами було запропоновано напрями зміцнення фінансової безпеки України в умовах формування довіри. Окремо виставлено пропозиції до зміцнення фінансової безпеки, адже вона є основою до цілісності економіки держави та виділено напрями до підвищення суспільної довіри.

1. Розробити концепт зміцнення фінансової безпеки України, де доцільно за допомогою охоплення всіх систем фінансової системи та здійснити їх оптимізацію. Таким чином, до банківської, бюджетної, боргової, валютної, грошово-кредитної систем та небанківського фінансового сектору наведені дії для запровадження, що приведуть індикатори фінансової безпеки у межі визначеного для них нормування.

2. Запропонувати на основі удосконалення системи розрахунку у Методичних рекомендаціях заходи, які допоможуть охопити всі фактори, які мають вплив на фінансову безпеку тим самим регулюючи їх та тримаючи у визначених значеннях. Пропонуємо здійснювати перегляд індикаторів у середньостроковому періоді, визначаючи доцільність їх відображення у Методичних рекомендаціях з коригуванням методики їх розрахунку та нормування.

3. Формування високого ступеня довіри на основі чотирьох послідовних етапів, основними з яких є: систематизація економічних даних, забезпечення відкритості систематизованих індикаторів, розповсюдження

інформації через сучасні системи зв'язку та організація зворотного зв'язку, що сприятиме підвищенню ступеня фінансової довіри у населення.

4. Виділення напрямів зміцнення почуття фінансової захищеності у населення, оскільки цей фактор є одним із фундаментальних, що сприяє підтримці запроваджених заходів щодо розвитку фінансової безпеки. Громадськість зможе підтримувати процеси, що відбуваються в державі, за умови уникнення загроз та підтримки з боку держави.

5. Визначення важливості монетарної політики у формуванні суспільної довіри та підходів Національного банку України щодо даної політики та її становленню. Необхідно враховувати всі фактори, що можуть тим, чи іншим чином спричинити загрозу економіці держави. Одним із таких факторів може виступати суспільна довіра, яка має прямий вплив на фінансову безпеку. А отже, держава бере на себе відповідальність перед населенням щодо впровадження механізмів та їх дієвості.

ВИСНОВКИ

Шляхом системного аналізу здійснюваних процесів у фінансовій системі держави було виявлено роль суспільної довіри як фактора гарантування економічної безпеки, та, на основі забезпечення високого її рівня, запропоновані напрямки вдосконалення механізму функціонування фінансової безпеки. За інноваційну ідею було взято дослідження проблематики довіри у населення до процесів, що діють на сьогодні, та виявлено нові механізми підвищення суспільної довіри як основного підтримуючого елемента фінансової безпеки України. Досліджена та систематизована інформація дозволила сформулювати такі висновки та запропонувати нові підходи до гарантування фінансової безпеки в умовах формування суспільної довіри, що вирішують поставлені в роботі завдання.

1. При визначенні теоретичних аспектів фінансової безпеки держави досліджено, що велика кількість науковців вбачали сутність фінансової безпеки через різні впливаючі на неї фактори, тому сформувалась думка, що при з'єднанні усіх підходів можливе досягнення ефективного механізму. Відтак визначено структурні елементи фінансової безпеки, а саме: боргова, бюджетна, валютна, грошово-кредитна безпека та безпека небанківського фінансового сектору. Кожна з них має суттєвий вплив на стан фінансової безпеки та, за умовами змін, вносить значні корективи, що відображаються на комплексній фінансовій системі України.

2. Нами досліджено теоретичні основи суспільної довіри, які формувались протягом багатьох століть та з моменту зародження державних відносин. Суспільна довіра мала завжди високу значимість не тільки всередині держави, але й ззовні, адже при позиціонуванні держави як сильного механізму, серед іншого, мала важливе значення саме довіра населення. Визначили постулати довіри за Ф. Фукуямою, який наголошував на трьох правилах: довіру не можна гарантувати, довіру не можна вимагати

та довіра реалізує себе щоразу іншими шляхами, та пояснили значимість кожного із постулатів.

3. Визначили основні передумови, які є вагомими при зниженні суспільної довіри та взаємозалежними з економічними процесами країни. На основі наведених передумов сформували дії, на які потрібно звернути особливу увагу при формуванні довіри у населення до фінансової безпеки України.

4. Розглянули методичні підходи до оцінки стану фінансової безпеки України, оцінили їх стан та складові щодо яких здійснюється розрахунок індикаторів безпеки систем фінансового сектору. Виділили значення популяризації міжнародних методичних підходів у вигляді рейтингів та індексів. Навели приклади основних з них: рейтинг конкурентоспроможності (Міжнародний інститут розвитку управління), індекс економічної свободи (The Heritage Foundation & The Wall Street Journal), проект «Doing Business» (група Світового банку), індекс глобалізації (A. T. Kearney & Foreign Policy), індекс глобалізації – KOF (Швейцарський інститут дослідження бізнесциклів), індекс залучення прямих іноземних інвестицій та індекс потенціалу залучення прямих іноземних інвестицій (Конференція ООН із торгівлі та розвитку – UNCTAD) [21, с.66]. При цьому виявили недоліки у застосуванні розробок міжнародних інституцій до внутрішньої оцінки фінансової безпеки, адже в них не враховані індивідуальні економічні властивості, які мають суттєве значення при формуванні стратегій діяльності України.

5. Узагальнили визначення індикаторів систем фінансової безпеки у вигляді формул розрахунку та пояснення до них, які наведені у Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [14].

6. Проаналізовано індикатори фінансової безпеки за період 2018-2020 рр. в межах кожної системи окремо та надано комплексну оцінку кожному із індикаторів. Таким чином, жодна із систем не відповідає

безпечному рівню. Кожен із секторів потребує комплексної програми оптимізації.

7. Виявили, що найбільший вплив на фінансову систему спричиняє банківський сектор, оскільки саме через банківську систему формується загальна суспільна довіра, що сприяє розвитку економіці держави. В банківській безпеці з 7 індикаторів критичний рівень мають 4, а саме: частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, рентабельність активів та співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів. Така ситуація є наслідком нестабільного стану всього банківського сектору протягом останніх років.

8. За моніторингом небанківського фінансового сектору оцінили рівень його безпеки та питому вагу впливу на фінансову систему. Відтак, в Україні даний сектор знаходиться практично на нульовому рівні, що доводить низький стан індикаторів та активність щодо запобігання загроз.

9. Після надання оцінки грошово-кредитній безпеці, було виявлено високий рівень тінізації економіки, про що свідчить показник 30% готівки поза банками, що негативно впливає на економічну ситуацію в країні, тим самим дисбалансуючи її.

10. Нами було проведено дослідження рівня суспільної довіри серед населення на підставі опитування, визначено ступінь довіри до фінансової складової держави та виявлено вплив на фінансову безпеку України. В опитуванні брали участь респонденти віком від 18 до 65 років, що дало змогу оцінити ступінь довіри до фінансових складових в Україні в розрізі вікових категорій.

11. За результатами проведеного дослідження виявили низький рівень довіри у респондентів до фінансової безпеки України. Вагому частку займає довіра до національної валюти, стабільність якої респонденті оцінили в 5 балів (при нормі за експертної думки від 8 балів), що є значно низьким

показником. Свої заощадження переважають зберігають здебільшого в доларах США (57% опитуваних). Довіру до банківського сектору мають лише 53% респондентів, причому виявлено динаміку - чим старше аудиторія ти більша частка недовіри та сумнівів у функціонуванні досліджуваної системи.

12. На основі дослідженої інформації щодо стану фінансової безпеки, нами запропоновано концепт зміцнення фінансової безпеки України. Таким чином, до банківської, бюджетної, боргової, валютної, грошово-кредитної систем та небанківського фінансового сектору наведені дії для запровадження, що приведуть індикатори фінансової безпеки у межі визначеного для них нормування.

13. Запропоновано можливе удосконалення методів розрахунку індикаторів фінансової безпеки, через здійснення перегляду індикаторів у середньостроковому періоді, визначаючи доцільність їх відображення у Методичних рекомендаціях з коригуванням методики їх розрахунку та нормування.

14. Виділено основні етапи досягнення суспільної довіри основними з яких є: систематизація економічних даних, забезпечення відкритості систематизованих індикаторів, розповсюдження інформації через сучасні системи зв'язку та організація зворотного зв'язку, що сприятиме підвищенню ступеня фінансової довіри у населення.

15. Виділили напрями зміцнення почуття фінансової захищеності у населення, оскільки за результатами опитування було встановлено, що лише 5% респондентів почувають себе повністю захищеними. Нами визначено фінансову захищеність як фундамент підтримки запроваджених заходів щодо розвитку фінансової безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Соловйов В.І. Фінансова безпека як основоположний фактор незалежності держави: вісник БУМІБ № 3(15). Київ, 2011. С.148.
2. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні - методологія оцінки та механізми забезпечення. Автореф. дис. д-ра екон. Наук НАН України. URL: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=4zLy5j4AAAAAJ&hl=ru>
3. Миколайчук А.Б. Методичний підхід до прогнозування рівня фінансової безпеки держави в системі моніторингу: вісник економіки транспорту і промисловості № 38. Харків, 2012. С.32.
4. Гапонюк О.І. Фінансова безпека держави та шляхи її забезпечення: вісник ПДТУ №27. Маріуполь, 2014. С.81
5. Луцик-Дубова Т.О. Основні пріоритети зміцнення фінансової безпеки України: Наукові праці КНТУ. Вип. 22. Київ, 2012. С. 1-7
6. Кишакевич Б.Ю. Формування системи фінансової безпеки України в умовах глобалізації: Науковий вісник НЛТУ. Вип. 22.7. України. Львів, 2012. С.205.
7. Фінанси: підручник. / за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. — 2-ге вид. переробл. і доповн. Київ, 2012. С. 687
8. Шлемко В.Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення: [монографія] НІСД. Київ, 1997.
9. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення: монографія. URL: http://www.disslib.org/upravlinnj_aekonomichnoju-bezpekoju-pidpryuemnytstva (дата звернення: 10.11.2021 р.)
10. Некрасенко Л.А., Рибалка Ю.М. Складові управління фінансовою безпекою підприємств.

URL: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/3.2/162.pdf> (дата звернення: 10.11.2021 р.)

11. Марченко О. М., Пушак Я. Я., Ревак І. О. Фінансова безпека держави : навч. посібник. Львів, 2020. 356 с.

12. Сухоруков А. І. Сучасні проблеми фінансової безпеки України : монографія. Київ: НППМБ, 2004. 117 с.

13. Лісова А. А. Сутність фінансової безпеки держави. Трансформація фінансової системи України: тенденції та перспективи розвитку, 2021 р. URL: https://www.mnau.edu.ua/files/nauk_prof_konf/zbirnyk-tez-25-11-21.pdf (дата звернення: 10.11.2021 р.)

14. Про затвердження Методичних рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> (дата звернення: 14.11.2021 р.)

15. Турчин Л. Є. Проблеми довіри до банківської системи у післякризовий період. Інвестиції: практика і досвід. 2013. № 1. С. 83-85.

16. Горденко А. В., Ісхакова О.М., Пеня К.В. Рівень суспільної довіри до банківської системи України. Економіка та управління національним господарством. 2017. № 20. С. 114–117.

17. Полторак А.С., Тусова Н.О. Напрями удосконалення методичного інструментарію оцінки стану фінансової безпеки України. Економічний форум. 2018. № 2. С. 224—330.

18. Матвійчук В.І., Нешко Р.М. Фінансова безпека регіону як складовий елемент фінансової безпеки держави. Фінанси, облік, банки. 2017. Вип. 1. С. 125—134.

19. Полторак А.С. Методичний підхід до оцінки стану фінансової безпеки регіонів України. Агросвіт №18. 2019. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/18_2019/6.pdf (дата звернення: 15.11.2021 р.)

20. Виклюк М.І. Структура фінансової без пеки регіону та характеристика її складових. Ефективна економіка. 2012. № 10. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1485> (дата звернення: 20.11.2021 р.)

21. Ku pamięci prof. Andrzeja Zawisłaka – KREACJA, NOWE MYŚLENIE, INNOWACYJNOŚĆ W ZARZĄDZANIU. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/Monograf_Warsyawa_P-65-75.pdf (дата звернення: 21.11.2021 р.)

22. Полторак А.С. Фінансова безпека держави в умовах глобалізаційних змін: теорія, методологія, практика. Миколаїв : МНАУ, 2019. 536 с.

23. Барановський О.І. Фінансова безпека: монографія. Київ: Фенікс, 1999. 338 с.

24. Національний банк України: офіційний сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/supervision/regulation-nonbank-fs-market> (дата звернення: 15.11.2021 р.)

25. Мартиненко В.В., Замота І. О. Боргова безпека України: теоретичні засади та оцінка стану. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2019. URL: <http://ej.journal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/576/570> (дата звернення: 20.11.2021 р.)

26. Проказюк О.В. Бюджетна безпека держави: сутність та основні загрози. НУДПС. 2016. URL: <https://ofp.cibs.ubs.edu.ua/files/1603/16povtoz.pdf> (дата звернення: 21.11.2021 р.)

27. Іличок Б. І. Валютна безпека України – стан та перспективи вдосконалення. Проблеми системного підходу в економіці. 2017. URL: http://psae-jrnl.nau.in.ua/journal/2_58_2017_ukr/7.pdf (дата звернення: 21.11.2021 р.)

28. Рожко О.Д., Р.М. Алексанян Грошово-кредитна безпека України та шляхи її забезпечення. «Інтернаука». 2017. URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:_beJFYFHcrYJ:www.irbis-

nbuu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuu/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF/mnj_2017_2(2)__27.pdf+&cd=8&hl=ru&ct=clnk&gl=ua (дата звернення: 21.11.2021 р.)

29. Довірознавець «Довіра в системі чинників фінансової безпеки банків України» 2019. URL: https://cibs.ubs.edu.ua/wp-content/uploads/2019/04/%D0%94%D0%BE%D0%B2%D1%96%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D1%86%D1%8C_nr.pdf (дата звернення: 21.11.2021 р.)

30. Козловський С.В., Мазур Г.Ф., Козловський В. О., Жураківський Є. С. Економічна безпека аграрної галузі України в умовах інституційних трансформацій: Монографія. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2019. 272 с.

31. Турчин Л. Є. Сутність поняття «довіра» як економічної категорії. Ефективна економіка №5. 2012. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1173> (дата звернення: 21.11.2021 р.)

32. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию: Пер. с англ. М.: ООО «Издательство АСТ»: ЗАО НПП «Ермак», 2004. 730 с.

33. Майбутнє регулювання ринку страхування в Україні. Біла книга. Національний банк України, Київ, 2020. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_insurance_2020.pdf?v=4

34. Середньострокова стратегія управління державним боргом на 2019-2022 роки: затверджено Кабінетом Міністрів України від 05.06.2019 №473. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/MTDS_2019-2022_UKR_v11062019_Final.pdf (дата звернення: 25.11.2021 р.)

35. Дахнова О.Є., Гнідь М.В. Прогнозування рівня бюджетної безпеки України. Інфраструктура ринку, вип. №31, 2019. URL:

http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/31_2019_ukr/94.pdf (дата звернення: 25.11.2021 р.)

36. Montgomerie J., Tepe-Belfrage D. Space of dept resistance and the contemporary politics of financial capitalism. *Geoforum*. 2018. URL: <https://doi.org/10.1016/j.geoforum> (дата звернення: 25.11.2021 р.)

37. Roch F., Uhlig H. The dynamics of sovereign dept crises and bailouts. *Journal of International Economics*. 2018. Vol. 114 pp.1-13. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jinteco> (дата звернення: 25.11.2021 р.)

38. Сомик А. В. Підвищення довіри до банків України. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України №38, 2014. С. 250–257.

39. Мулярчук О.В. Довіра як важливий чинник ефективності монетарної політики в Україні. *Фінансовий простір* №1 (21). 2016. С. 25

40. Конституція України: офіц. текст. Київ. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 25.11.2021 р.)

41. Дзюблюк О. Соціально-економічні засади суспільної довіри до банківського сектору. *Вісник ТНЕУ* № 2, 2016 . С. 54

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця 1. Нормування індикаторів банківської системи за 2018 рік
(тип С)

Індикатор	Характеристичні значення індикатора							
	X _{ij}	Y _{ij}	П _i	X _{крит}	X _{небезп}	X _{нездв}	X _{здв}	X _{опт}
Рентабельність активів	1,69	0,92	1	1	0	0	0,50	1
Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань	93,52	0,92	1	0,50	0,65	0,80	0,85	1

Таблиця 2. Нормування індикаторів банківської системи за 2018 рік
(тип В)

Індикатор	Характеристичні значення індикатора						
	X _{ij}	Y _{ij}	X _{крит}	X _{небезп}	X _{нездв}	X _{здв}	X _{опт}
Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України	52,85	0,03	7	5	4	3	2
Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті	115,0 2	0,93	180	160	140	130	110
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків	43,24	0,31	60	40	35	30	25
Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів	3,76	0,16	3	2,20	1,80	1,20	1
Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи	44,5	0,19	60	50	40	35	30

Додаток Б

Таблиця 1. Нормування індикаторів банківської системи за 2019 рік
(тип С)

Індикатор	Характеристичні значення індикатора							
	X _{ij}	У _{ij}	П _i	X _{крит}	X _{небезп}	X _{нездв}	X _{здв}	X _{опт}
Рентабельність активів	4,26	0,99	1	1,00	0,00	0	0,50	1
Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань	94,35	1,0	1	0,50	0,65	0,80	0,85	1

Таблиця 2. Нормування індикаторів банківської системи за 2019 рік
(тип В)

Індикатор	Характеристичні значення індикатора							
	X _{ij}	У _{ij}	X _{крит}	X _{небезп}	X _{нездв}	X _{здв}	X _{опт}	
Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України	48,34	0,03	7	5	4	3	2	
Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті	90,67	1,00	180	160	140	130	110	
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків	38,08	0,48	60	40	35	30	25	
Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів	4,1	0,15	3	2,20	1,80	1,20	1	
Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи	49,3	0,41	60	50	40	35	30	

Додаток В

Таблиця 1. Нормування індикаторів банківської системи за 2020 рік
(тип С)

Індикатор	Характеристичні значення індикатора							
	X _{ij}	У _{ij}	п _i	X _{крит}	X _{небезп}	X _{нездв}	X _{здв}	X _{опт}
Рентабельність активів	2,44	0,62	1,0	1	0	0	0,50	1
Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань	0,87	0,83	1,0	0	0,65	0,80	0,85	1

Таблиця 2. Нормування індикаторів банківської системи за 2020 рік
(тип В)

Індикатор	Характеристичні значення індикатора						
	X _{ij}	У _{ij}	X _{крит}	X _{небезп}	X _{нездв}	X _{здв}	X _{опт}
Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України	41,00	0,03	7	5	4	3	2
Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті	70,34	1,00	180	160	140	130	110
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків	35,55	0,58	60	40	35	30	25
Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів	3,90	0,15	3	2,20	1,80	1,20	1
Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи	60,75	0,20	60	50	40	35	30

Таблиця 1. Нормування індикаторів небанківської фінансової системи за 2018 рік (тип С)

Індикатор	Характеристичні значення індикатора							
	X _{ij}	У _{ij}	п _i	X _{крит}	X _{небезп}	X _{нездв}	X _{здв}	X _{опт}
Рівень проникнення страхування (страхові премії до ВВП)	1,39	0,28	1,00	1	2	4	6	8
Рівень капіталізації лістингових компаній	0,00	0,00	1,00	15	30	40	50	70

Таблиця 2. Нормування індикаторів небанківської фінансової системи за 2018 рік (тип В)

Індикатор	Характеристичні значення індикатора						
	X _{ij}	У _{ij}	X _{крит}	X _{небезп}	X _{нездв}	X _{здв}	X _{опт}
Рівень волатильності індексу ПФТС, кількість критичних відхилень (-10 відсотків)	1,00	0,80	4	3	2	1	0
Частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя)	13,84	0,68	30	20	15	12	10

Таблиця 1. Нормування індикаторів небанківської фінансової системи за 2019 рік (тип С)

Індикатор	Характеристичні значення індикатора							
	X _{ij}	У _{ij}	П _i	X _{крит}	X _{небезп}	X _{нездв}	X _{здв}	X _{опт}
Рівень проникнення страхування (страхові премії до ВВП)	1,27	0,25	1,00	1	2	4	6	8
Рівень капіталізації лістингових компаній	0,12	0,00	1,00	15	30	40	50	70

Таблиця 2. Нормування індикаторів небанківської фінансової системи за 2019 рік (тип В)

Індикатор	Характеристичні значення індикатора						
	X _{ij}	У _{ij}	X _{крит}	X _{небезп}	X _{нездв}	X _{здв}	X _{опт}
Рівень волатильності індексу ПФТС, кількість критичних відхилень (-10 відсотків)	1,00	0,80	4	3	2	1	0
Частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя)	12,87	0,74	30	20	15	12	10

Таблиця 1. Нормування індикаторів небанківської фінансової системи за 2020 рік (тип С)

Індикатор	Характеристичні значення індикатора							
	X _{ij}	У _{ij}	П _i	X _{крит}	X _{небезп}	X _{нездв}	X _{здв}	X _{опт}
Рівень проникнення страхування (страхові премії до ВВП)	1,25	0,25	1,0	1	2	4	6	8
Рівень капіталізації лістингових компаній	0,05	0,00	1,0	15	30	40	50	70

Таблиця 2. Нормування індикаторів небанківської фінансової системи за 2020 рік (тип В)

Індикатор	Характеристичні значення індикатора						
	X _{ij}	У _{ij}	X _{крит}	X _{небезп}	X _{нездв}	X _{здв}	X _{опт}
Рівень волатильності індексу ПФТС, кількість критичних відхилень (-10 відсотків)	1,00	0,80	4	3	2	1	0
Частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя)	12,44	0,77	30	20	15	12	10

Додаток К

Таблиця 1. Нормування індикаторів боргової системи за 2018 рік (тип С)

Індикатор	Характеристичні значення індикатора							
	X _{ij}	У _{ij}	П _i	X _{крит}	X _{небезп}	X _{нездв}	X _{здв}	X _{опт}
Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу	18,75	0,18	1	20	36	41	45	50

Таблиця 2. Нормування індикаторів боргової системи за 2018 рік (тип В)

Індикатор	Характеристичні значення індикатора						
	X _{ij}	У _{ij}	X _{крит}	X _{небезп}	X _{нездв}	X _{здв}	X _{опт}
Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП	52,3	0,35	60	50	40	30	20
Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП,	87,8	0,16	70	60	55	45	40
Середньозважена дохідність ОВДП на первинному ринку	15,2	0,12	11	9	7	5	4
Індекс ЕМВІ+Україна	571	0,22	1000	700	500	300	200

Таблиця 1. Нормування індикаторів боргової системи за 2019 рік (тип С)

Індикатор	Характеристичні значення індикатора							
	X _{ij}	У _{ij}	П _i	X _{крит}	X _{небезп}	X _{нездв}	X _{здв}	X _{опт}
Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу	22,78	0,21	1	20	36	41	45	50

Таблиця 2. Нормування індикаторів боргової системи за 2019 рік (тип В)

Індикатор	Характеристичні значення індикатора						
	X _{ij}	У _{ij}	X _{крит}	X _{небезп}	X _{нездв}	X _{здв}	X _{опт}
Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП	52,38	0,35	60	50	40	30	20
Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП	78,5	0,18	70	60	55	45	40
Середньозважена дохідність ОВДП на первинному ринку	17,8	0,12	11	9	7	5	4
Індекс ЕМВІ+Україна	568	0,53	1000	700	500	300	200

Додаток М

Таблиця 1. Нормування індикаторів боргової системи за 2020 рік (тип С)

Індикатор	Характеристичні значення індикатора							
	X _{ij}	У _{ij}	П _i	X _{крит}	X _{небезп}	X _{нездв}	X _{здв}	X _{опт}
Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу	22,9	0,24	1	20	36	41	45	50

Таблиця 2. Нормування індикаторів боргової системи за 2020 рік (тип В)

Індикатор	Характеристичні значення індикатора						
	X _{ij}	У _{ij}	X _{крит}	X _{небезп}	X _{нездв}	X _{здв}	X _{опт}
Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП	51,90	0,36	60	50	40	30	20
Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП	71,60	0,20	70	60	55	45	40
Середньозважена дохідність ОВДП на первинному ринку	16,40	0,13	11	9	7	5	4
Індекс ЕМВІ+Україна	562	0,54	1000	700	500	300	200

Додаток Н

**Нормування індикаторів бюджетної системи за 2018 рік
(тип С)**

Індикатор	Характеристичні значення індикатора						
	X _{ij}	U _{ij}	X _{крит}	X _{небезп}	X _{нездв}	X _{здв}	X _{опт}
Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП	-1,66	1,00	10	8	6	5	3
Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління	-0,21	0,96	5	3	2	1	0
Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет	33,28	0,57	37	35	33	30	28
Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету	37,84	0,08	16	13	10	7	6

Додаток П

**Нормування індикаторів бюджетної системи за 2019 рік
(тип С)**

Індикатор	Характеристичні значення індикатора						
	X _{ij}	У _{ij}	X _{крит}	X _{небезп}	X _{нездв}	X _{здв}	X _{опт}
Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП	-2,09	1,00	10	8	6	5	3
Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління	-0,67	1,00	5	3	2	1	0
Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет	31,15	0,72	37	35	33	30	28
Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету	47,12	0,07	16	13	10	7	6

**Нормування індикаторів бюджетної системи за 2020 рік
(тип С)**

Індикатор	Характеристичні значення індикатора						
	X _{ij}	У _{ij}	X _{крит}	X _{небезп}	X _{нездв}	X _{здв}	X _{опт}
Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП	-2,01	1,00	10	8	6	5	3
Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління	-1,17	1,00	5	3	2	1	0
Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет	30,40	0,77	37	35	33	30	28
Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету	51,40	0,06	16	13	10	7	6

Таблиця 1. Нормування індикаторів валютної системи за 2018 рік
(тип С)

Індикатор	Характеристичні значення індикатора							
	X _{ij}	У _{ij}	П _i	X _{крит}	X _{небезп}	X _{нездв}	X _{здв}	X _{опт}
Валові міжнародні резерви України	3,50	0,63	1	1,5	2	2,5	3	5

Таблиця 2. Нормування індикаторів валютної системи за 2018 рік
(тип В)

Індикатор	Характеристичні значення індикатора						
	X _{ij}	У _{ij}	X _{крит}	X _{небезп}	X _{нездв}	X _{здв}	X _{опт}
Індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США	102,27	1,00	130	112	108	106	104
Різниця між форвардним і офіційним курсом гривні	-0,022	0,99	2,5	1,2	0,8	0,5	0,3
Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів	40,10	0,46	50	45	37	30	20
Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти	-1,5	0,85	10	8	7	5	0
Рівень доларизації грошової маси	29,2	0,25	30	27	24	20	15

Додаток Т

Таблиця 1. Нормування індикаторів валютної системи за 2019 рік
(тип С)

Індикатор	Характеристичні значення індикатора							
	X _{ij}	У _{ij}	П _i	X _{крит}	X _{небезп}	X _{нездв}	X _{здв}	X _{опт}
Валові міжнародні резерви України	3,80	0,63	1	1,5	2	2,5	3	5

Таблиця 2. Нормування індикаторів валютної системи за 2019 рік
(тип В)

Індикатор	Характеристичні значення індикатора						
	X _{ij}	У _{ij}	X _{крит}	X _{небезп}	X _{нездв}	X _{здв}	X _{опт}
Індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США	100,32	1,00	130	112	108	106	104
Різниця між форвардним і офіційним курсом гривні	-0,056	1,00	2,5	1,2	0,8	0,5	0,3
Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів	40,10	0,52	50	45	37	30	20
Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти	-1,20	0,97	10	8	7	5	0
Рівень доларизації грошової маси	28,80	0,28	30	27	24	20	15

Таблиця 1. Нормування індикаторів валютної системи за 2020 рік
(тип С)

Індикатор	Характеристичні значення індикатора							
	X _{ij}	У _{ij}	П _i	X _{крит}	X _{небезп}	X _{нездв}	X _{здв}	X _{опт}
Валові міжнародні резерви України	2,90	0,76	1	1,5	2	2,5	3	5

Таблиця 2. Нормування індикаторів валютної системи за 2020 рік
(тип В)

Індикатор	Характеристичні значення індикатора						
	X _{ij}	У _{ij}	X _{крит}	X _{небезп}	X _{нездв}	X _{здв}	X _{опт}
Індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США	101,76	1,00	130	112	108	106	104
Різниця між форвардним і офіційним курсом гривні	-0,123	1,00	2,5	1,2	0,8	0,5	0,3
Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів	41,30	0,49	50	45	37	30	20
Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти	-1,10	0,95	10	8	7	5	0
Рівень доларизації грошової маси	29,10	0,26	30	27	24	20	15

Додаток Ф

Таблиця 1. Нормування індикаторів грошово-кредитної системи за 2018 рік (тип С)

Індикатор	Характеристичні значення індикатора							
	X _{ij}	У _{ij}	П _i	X _{крит}	X _{небезп}	X _{нездв}	X _{здв}	X _{опт}
Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів (скорегований на курсову різницю)	22,5	0,18	1	25	30	40	50	60

Таблиця 2. Нормування індикаторів грошово-кредитної системи за 2018 рік (тип В)

Індикатор	Характеристичні значення індикатора							
	X _{ij}	У _{ij}	X _{крит}	X _{небезп}	X _{нездв}	X _{здв}	X _{опт}	
Питома вага готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси (M0/M3)	28,46	0,46	35	30	25	22	20	
Різниця між процентними ставками за кредитами, наданими депозитними корпораціями у звітному періоді, та процентними ставками за депозитами, залученими депозитними установами (крім Національного банку)	6,20	0,58	11	9	6	5	4	
Рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами, наданими депозитними корпораціями (крім Національного банку) в національній валюті	7,90	0,71	15	11	9	7	5	
Частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, у загальній структурі кредитів, наданих резидентам	7,2	0,66	21	18	15	12	9	
Загальний обсяг вивезення фінансових ресурсів за межі країни	17,0	0,18	15	10	5	2	1	

Додаток X

Таблиця 1. Нормування індикаторів грошово-кредитної системи за 2019 рік (тип С)

Індикатор	Характеристичні значення індикатора							
	X _{ij}	У _{ij}	П _i	X _{крит}	X _{небезп}	X _{нездв}	X _{здв}	X _{опт}
Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів (скорегований на курсову різницю)	23,10	0,18	1	25	30	40	50	60

Таблиця 2. Нормування індикаторів грошово-кредитної системи за 2019 рік (тип В)

Індикатор	Характеристичні значення індикатора							
	X _{ij}	У _{ij}	X _{крит}	X _{небезп}	X _{нездв}	X _{здв}	X _{опт}	
Питома вага готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси (M0/M3)	26,72	0,53	35	30	25	22	20	
Різниця між процентними ставками за кредитами, наданими депозитними корпораціями у звітному періоді, та процентними ставками за депозитами, залученими депозитними установами (крім Національного банку)	5,50	0,70	11	9	6	5	4	
Рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами, наданими депозитними корпораціями (крім Національного банку) в національній валюті	7,60	0,74	15	11	9	7	5	
Частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, у загальній структурі кредитів, наданих резидентам	10,42	0,75	21	18	15	12	9	
Загальний обсяг вивезення фінансових ресурсів за межі країни	17,10	0,17	15	10	5	2	1	

Додаток Ц

Таблиця 1. Нормування індикаторів грошово-кредитної системи за 2020 рік (тип С)

Індикатор	Характеристичні значення індикатора							
	X _{ij}	Y _{ij}	P _i	X _{крит}	X _{небезп}	X _{нездв}	X _{здв}	X _{опт}
Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів (скорегований на курсову різницю)	22,30	0,18	1	25	30	40	50	60

Таблиця 2. Нормування індикаторів грошово-кредитної системи за 2020 рік (тип В)

Індикатор	Характеристичні значення індикатора							
	X _{ij}	Y _{ij}	X _{крит}	X _{небезп}	X _{нездв}	X _{здв}	X _{опт}	
Питома вага готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси (M0/M3)	27,89	0,48	35	30	25	22	20	
Різниця між процентними ставками за кредитами, наданими депозитними корпораціями у звітному періоді, та процентними ставками за депозитами, залученими депозитними установами (крім Національного банку)	7,50	0,50	11	9	6	5	4	
Рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами, наданими депозитними корпораціями (крім Національного банку) в національній валюті,	7,20	0,78	15	11	9	7	5	
Частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, у загальній структурі кредитів, наданих резидентам	12,90	0,89	21	18	15	12	9	
Загальний обсяг вивезення фінансових ресурсів за межі країни,	17,50	0,17	15	10	5	2	1	

Анкета «Фінансова безпека України»

(дане опитування спрямоване на аналіз стану суспільної довіри до фінансової системи України та оцінки ступеня відчуття захищеності населення)

1. Вкажіть Вашу вікову категорію.
 - 18-25
 - 26-35
 - 36-50
 - 51-65

2. Ви працюєте ?
 - Так
 - Ні

3. Цікавитесь фінансовими показниками України на офіційних сайтах?
 - Так
 - Ні

4. На Вашу думку, яка оцінка стабільності національної валюти (гривні?)
(Поставити оцінку від 1 до 10)

Відповідь:

5. Чи довіряєте банківській системі в державі?
 - Так
 - Ні

6. На Вашу думку, чи є ефективною політика держави по управлінню державним боргом?
 - Так, я вважаю влада використовує ефективну політику
 - Ні, дій влади недостатньо для покращення ситуації з зовнішнім боргом
 - Не знаю, ніколи не цікавився

7. Користуєтесь послугами особистого страхування, крім обов'язкового?
 - Так
 - Ні

Продовження додатку Ш

8. Чи є у Вас депозитні рахунки?
- Так
 - Ні, немає вільних коштів
 - Ні, переважаю зберігати вдома
9. Вносите внески у Недержавний Пенсійний фонд?
- Так
 - Ні
10. На який рівень Ви відчуваєте себе фінансово захищеним в країні?
- 3 (відчуваю повністю безпечно)
 - 2 (не зовсім відчуваю себе безпечно)
 - 1 (зовсім відчуваю себе фінансово не захищено)
11. Надаєте перевагу Вашим фінансовим заощадженням у якій валюті?
- Гривні
 - Долари США
 - Євро
12. На Вашу думку, фінансова безпека України відповідає оцінці?
- 3 (високий рівень)
 - 2 (середній рівень)
 - 1 (низький рівень)